

MISIUNEA DE OBSERVARE

ALEGERI LOCALE GENERALE
5 NOIEMBRIE 2023

Raport nr. 2

**Perioada de observare:
5 septembrie – 3 octombrie 2023**

Promo-LEX

Promovarea democrației și a drepturilor omului

coaliția civică pentru alegeri libere și corecte

MISIUNEA DE OBSERVARE

ALEGERI LOCALE GENERALE
5 NOIEMBRIE 2023

Chișinău, 2023

Asociația Promo-LEX

str. Mitropolit Petru Movilă 23/13,

Chișinău, Moldova

tel./fax: (+373 22) 45 00 24, 44 96 26

info@promolex.md

www.promolex.md

SE DISTRIBUIE GRATUIT

Toate drepturile sunt protejate. Conținutul raportului poate fi utilizat și reprodus în scopuri nonprofit și fără acordul prealabil al Asociației Promo-LEX cu condiția indicării sursei de informație.

**Finanțat de
Uniunea Europeană**

Raportul este elaborat în cadrul Misiunii de observare a alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023, desfășurată de Asociația Promo-LEX cu suportul financiar al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) prin Programul „Democrație, Transparență și Responsabilitate” și a Uniunii Europene prin Proiectul „Consolidarea cadrului legislativ electoral și evaluarea implementării acestuia în timpul alegerilor locale generale din 2023”.

Responsabilitatea pentru opiniile exprimate în cadrul acestui raport aparține Asociației Promo-LEX și nu reflectă neapărat poziția donatorilor. Conținutul raportului poate fi supus revizuirilor redacționale. În cazul în care apar discrepanțe între textul în limba română și traducerea acestuia în altă limbă, va prevala varianta în limba română a raportului.

CUPRINS

INTRODUCERE	4
SUMAR EXECUTIV	4
I. CADRUL LEGAL	7
II. ORGANELE ELECTORALE	13
III. DESEMNAREA ȘI ÎNREGISTRAREA CONCURENȚILOR	17
IV. CONTESTAȚII ELECTORALE.....	19
V. ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ.....	21
VI. PRESTAȚIA CONCURENȚILOR ELECTORALI.....	23
VII. FINANȚAREA CAMPANIEI ELECTORALE.....	28
VIII. DISCURSUL DE URĂ ȘI INSTIGARE LA DISCRIMINARE	31
RECOMANDĂRI	33
ABREVIERI	34
ANEXE	35

INTRODUCERE

Raportul nr. 2 este elaborat în cadrul Misiunii Promo-LEX de observare (MO) a alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023. Perioada de observare a evenimentelor incluse în raport este, în general, 5 septembrie – 3 octombrie 2023. Modificările cadrului legal sunt analizate până la 4 octombrie inclusiv. În fine, rezultatele monitorizării discursului de ură și instigare la discriminare sunt prezentate pentru perioada 5 – 28 septembrie 2023.

Constatările și tendințele principale din actualul raport se referă la procesul de desemnare și înregistrare a candidaților, la activitatea organelor electorale și la activitățile cu impact electoral ale candidaților desemnați și ale celor înregistrați. De asemenea, este reflectat procesul de modificare a cadrului normativ, de examinare a sesizărilor, precum și sunt prezentate rezultatele monitorizării discursului de ură.

MO Promo-LEX nu este oponent politic al concurenților implicați în procesul electoral, nu este un organ de anchetă și nu își asumă obligația expresă de a proba constatările observate. Cu toate acestea, rapoartele observatorilor sunt însoțite, în măsura posibilităților, de probe fotografice și video, care pot fi puse doar la dispoziția organelor de drept, pe baza solicitărilor corespunzătoare, și în niciun caz la dispoziția concurenților electorali. Totodată, încălcările, inclusiv cele presupuse, care se regăsesc în prezentul raport, trebuie tratate de autoritățile electorale drept sesizări și urmează a fi examinate conform competenței, prin prisma prevederilor art. 88, alin. (9) din Codul electoral. Misiunea Promo-LEX gestionează platforma web www.electoralamonitor.md, pe care orice persoană poate semnala activități cu tentă electorală.

SUMAR EXECUTIV

Cadrul legal. Introducerea de către Parlament a restricției dreptului de a fi ales la art. 16, alin. (2), lit. e) cu doar câteva zile înainte de începerea perioadei electorale, contestarea constituționalității normei (în două runde) în perioada desemnării și înregistrării candidaților, suspendarea acțiunii legii pentru o perioadă de 5 zile și declararea neconstituționalității restricției cu doar 3 zile până la finalizarea înregistrării candidaților au provocat incertitudini pentru concurenți, organele electorale și alegători, afectând claritatea și previzibilitatea procedurilor electorale. Acestea au fost amplificate de instituirea de către Comisia Situații Excepționale (CSE) și aprobarea de către Parlament a unor noi restricții privind dreptul de a fi ales, deja cu 2 zile înainte de finalizarea înregistrării candidaților, în condiții de minimă transparență și cu omiterea etapelor procesului legislativ.

În perioada de observare a continuat procesul de aprobare a cadrului normativ subordonat Codului electoral, chiar dacă termenul prevăzut de Cod a expirat la 1 iulie 2023. Proiectele au fost consultate public, însă în continuare nu sunt publicate pe pagina Comisiei Electorale Centrale (CEC) sintezele obiecțiilor și recomandărilor recepționate.

Organele electorale. CEC a asigurat realizarea acțiunilor planificate privind organizarea și desfășurarea alegerilor conform Programului calendaristic aprobat. De asemenea, autoritatea a creditat în total 517 observatori (444 de observatori naționali și 73 internaționali). Asociația Promo-LEX a acreditat 414 observatori (93% din cei naționali). Componenta nominală a consiliilor electorale de circumscripție de nivelul II (CECE II) a fost confirmată în termen, iar CECE I și secțiile de votare (SV), la fel, au fost constituite în termen. Pentru aceste alegeri s-au constituit 1958 SV, cu 11 secții mai puțin decât la precedentele alegeri locale generale din 2019.

Potrivit observatorilor, în cazul a trei CECE II componenta nominală nu este deplină. De asemenea, se constată cel puțin 13 cazuri de modificare a componenței nominale a 10 CECE II. Programul de muncă a fost respectat în proporție de 97%. În perioada supusă monitorizării observatorii Promo-LEX au vizitat 226 CECE I. Programul de muncă a fost respectat în cazul a 95%. Componenta de gen a organelor electorale inferioare este una dezechilibrată.

Desemnarea și înregistrarea concurenților. Alegerile sunt competitive, potrivit rezultatelor intermediare ale înregistrării concurenților la nivel de CECE II. În perioada observată, CECE Chișinău a înregistrat 13 candidați pentru funcția de primar general, iar CECE Bălți – 6 candidați. De asemenea, consiliile vizate au înregistrat 20 de concurenți electorali pentru funcția de consilier. Pentru funcția de primar în aceste două circumscripții nu a fost înregistrat încă niciun candidat independent, iar pentru funcția de consilier – doar unul.

În cadrul celorlalte 32 de circumscripții electorale de nivelul al doilea (raionale) au fost înregistrați 197 de concurenți pentru funcția de consilier raional, 78% din aceștia fiind desemnați de către partidele politice și doar 12% sunt candidați independenți. Candidați independenți au fost înregistrați în mai puțin de jumătate de circumscripțiile electorale de nivelul al doilea. Potrivit observatorilor, în cazul dosarelor de înregistrare a candidaților la funcția de consilier pentru circumscripțiile electorale de nivelul al doilea a fost respectată cota minimă de reprezentare pentru ambele sexe.

Contestațiile electorale. În cadrul organelor electorale au fost depuse cel puțin 14 sesizări, petiții și cereri, dintre care 12 la CEC și 2 la CECE II. Tematica sesizărilor ține de acțiunile/inacțiunile organelor electorale, agitația electorală ilegală și utilizarea abuzivă a resurselor administrative de către potențialii concurenți electorali.

MO Promo-LEX constată o abordare proactivă din partea CEC în examinarea și soluționarea sesizărilor și petițiilor, astfel încât să fie asigurate condiții egale pentru potențialii concurenți electorali. În același timp, constatăm repetat publicarea selectivă pe pagina web a CEC a cererilor, sesizărilor și soluțiilor asupra acestora emise în contextul alegerilor locale.

Administrația publică. MO Promo-LEX constată carențe în realizarea de către administrația publică locală (APL) a atribuțiilor ce țin de asigurarea unui proces electoral transparent. Potrivit observatorilor, doar 55% din APL vizitate au aprobat decizia privind afișajul electoral și doar 54% – decizia de asigurare a unui minim de spații pentru întâlnirile cu alegătorii.

Concurenții electorali. Constatăm un activism sporit al partidelor politice în perioada imediat premergătoare campaniei electorale. În opinia Promo-LEX, circa 190 de acțiuni, din totalul de peste 700 raportate, pot fi calificate drept activități cu tentă electorală. Ca tip de activitate, cele mai răspândite au fost distribuirea materialelor informative (58%) și promovarea sponsorizată în internet (28%). Per partide, cei mai activi au fost Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM) (35%), Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) (20%) și Partidul Mișcarea Alternativa Națională (MAN) (7%).

Perioada de observare a fost caracterizată și prin instrumentarea unor dosare penale privind finanțarea ilegală a partidelor politice, în care este vizat Ilan Șor, fostul lider al unui partid declarat neconstituțional, inclusiv pe motiv de finanțare netransparentă a partidului.

În perioada monitorizată, Promo-LEX a constatat 15 cazuri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, dintre care 2 cazuri de utilizare a instituțiilor statului în scopul promovării inițiativelor electorale (1 - Guvernul Republicii Moldova, și 1 – Primarul s. Condrița, mun. Chișinău) și 13 cazuri de atribuirea de către candidații electorali a meritelor pentru lucrările/serviciile de uz public efectuate din bani publici (1 caz – PS, 5 – PSRM, 7 - PȘ). În calitate de caz cu potențial de corupere a alegătorilor poate fi apreciată promovarea proiectelor „Satul Moldovenesc” și „Orașul Moldovenesc” de către Partidul „Șansa” (PȘ), inițiate de Ilan Șor, președintele fostului partid „Șor”, declarat neconstituțional.

Observarea finanțării activităților electorale. În perioada monitorizată, CEC a adoptat un șir de hotărâri în scop de reglementare a condițiilor finanțării activității grupurilor de inițiativă și a campaniilor electorale, care au vizat stabilirea cuantumului creditului fără dobândă și stabilirea plafoanelor mijloacelor financiare ce pot fi transferate în conturile „Destinat grupului de inițiativă” și „Fond electoral”. Referitor la raportarea financiară a concurenților, menționăm că chiar dacă în perioada de monitorizare, la nivel de CECE II, au fost înregistrați candidați din partea a 22 de partide politice/bloc electoral și 19 CI, până la prezentarea raportului, potrivit observatorilor, doar șapte formațiuni politice au confirmat la CEC persoana responsabilă de finanțe (trezorier) – Partidul Platforma Demnitate și

Adevăr (PPPDA), Partidul Mișcarea Respect Moldova (MRM), Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei (PDCM), Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), PAS și Blocul „Ruslan Codreanu”.

Cu toate că primii concurenți electorali la nivel de CECE II au fost înregistrați la 21.09.2023, până la prezentarea raportului, pe pagina CEC lipsesc informațiile privind raportarea financiară de către concurenții electorali. Mai mult, nici modulul electronic „Control financiar”, principalul instrument de raportare al concurenților electorali, nu este funcțional, din perspectiva observatorilor.

Discursul de ură. În perioada 5 – 28 septembrie 2023 au fost identificate cel puțin 12 cazuri de discurs de ură și alte forme de manifestare a intoleranței. Rețelele de socializare rămân a fi principala sursă de răspândire a mesajelor de ură (7 cazuri), urmate de aplicațiile mobile (2 cazuri). Cel mai des, discursurile de ură au avut la bază criteriile: apartenență politică (8 cazuri), orientarea sexuală/identitatea de gen (6 cazuri) și sex/gen (3 cazuri). Mesajele de ură au fost îndreptate împotriva politicianilor (7 cazuri), a persoanelor lesbiene, gay, bisexuale și transgen (LGBT) (6 cazuri) și a femeilor (3 cazuri).

Cele 12 cazuri de discurs de ură au fost vizualizate de peste 820 de mii de ori și distribuite de peste 3000 de ori.

I. CADRUL LEGAL

1.1. Jurisprudența constituțională

a) Privind constituționalitatea art. 16, alin. (2), lit. e) Cod electoral

Prin Legea nr. 220, aprobată la 31 iulie 2023 și intrată în vigoare la 18 august 2023, au fost introduse noi restricții ale dreptului de a fi ales (art. 16, alin. (2), lit. e)). Astfel, persoanele care, la data pronunțării Hotărârii Curții Constituționale privind declararea neconstituționalității unui partid politic, dețineau calitatea de membru al organului executiv al partidului politic declarat neconstituțional, precum și persoanele care ocupau funcții electivă din partea partidului politic declarat neconstituțional, nu pot fi alese pentru o perioadă de 5 ani de la data pronunțării hotărârii Curții Constituționale.

La 4 august 2023, deputații fostului Partid Politic „Șor”¹ au solicitat verificarea constituționalității acestei norme, inclusiv suspendarea acțiunii acesteia până la examinarea în fond, deoarece „o eventuală declarare neconstituțională a legii contestate nu-și va avea efectul, dat fiind că toate procedurile de desemnare/înregistrare a candidaților (interne și externe) deja vor fi expirat, acești potențiali candidați nu vor mai putea să fie restabiliți în drepturile lor electorale, iar consecințele vor fi iremediabile”².

În privința cererii de suspendare, Înalta Curte a decis să o respingă la 8 august 2023, concluzionând că „dispozițiile contestate nu aduc prejudicii și consecințe negative iminente și ireparabile, de vreme ce în acest moment procedurile de desemnare și de înregistrare a candidaților nici nu au început”³. Corespunzător, perioada de până la începerea procedurilor de desemnare și de înregistrare a candidaților era suficientă pentru soluționarea sesizării. Ulterior, la 19 septembrie 2023, Curtea Constituțională, examinând sesizarea, a constatat o paritate de voturi la pronunțarea hotărârii și a decis sistarea procesului⁴, art. 16, alin. (2), lit. e) din Codul electoral prezumându-se constituțional.

Totuși, la 26 septembrie 2023, după un refuz de eliberare a listelor de subscripție de către CECE nr. 2 Bălți unuia dintre autorii sesizării, aceiași autori au depus o sesizare similară⁵ celei din 4 august 2023. Peste două zile, Înalta Curte a emis o decizie de suspendare a acțiunii articolului 16, alin. (2), lit. e) din Codul electoral până la soluționarea cauzei în fond (3 octombrie 2023). Astfel, în această perioadă, subiecții în privința cărora era stabilită restricția de a fi aleși au putut să colecteze semnături ale susținătorilor – pentru candidații independenți și/sau să depună actele pentru înregistrare la funcția de primar sau consilier.

Prin Hotărârea din 3 octombrie 2023, Curtea Constituțională a declarat art. 16, alin. (2), lit. e) din Codul electoral neconstituțional. Corespunzător, subiecții în privința cărora era aplicabilă restricția stabilită la această normă au redobândit dreptul de a fi aleși cu doar 3 zile înainte de începerea campaniei electorale. Evidențiem că deși Înalta Curte a declarat neconstituțional doar art. 16, alin. (2), lit. e), mai multe norme din Codul electoral devin inaplicabile din această cauză, cum ar fi anularea înregistrării subiectului electoral în cazul nerespectării restricției stabilite la art. 16, alin. (2), lit. e) (art. 102, alin. (5), lit. e)) sau obligația candidaților de a prezenta pentru înregistrare declarația pe propria răspundere, prin care confirmă că nu cad sub incidența restricțiilor stabilite la art. 16, alin. (2), lit. e) (art. 68, alin. (1), lit. f)).

În acest sens, MO Promo-LEX atenționează că toți acești factori și circumstanțe au creat incertitudini pentru alegători, organele electorale și concurenții electorali, iar transparența și previzibilitatea procesului electoral au fost afectate. Amintim că, potrivit Codului de bune practici în materie electorală⁶, stabilitatea legislației electorale este una dintre condițiile fundamentale ale unui stat democratic, bazat pe preeminența dreptului, fiind totodată un element important al credibilității procesului electoral.

¹ Deputații independenți Marina Tauber, Vadim Fotescu, Petru Jardan, Reghina Apostolova, Denis Ulanov.

² [Sesizarea](#) nr. 197a din 4 august 2023 privind controlul constituționalității articolului 16, alin. (2) din Codul electoral.

³ [Decizia](#) Curții Constituționale nr. 95 din 8 august 2023 referitoare la cererea de suspendare a acțiunii articolului 16, alin. (2), lit. e) din Codul electoral.

⁴ [Hotărârea](#) Curții Constituționale nr. 15 din 19.09.2023 pentru controlul constituționalității articolului 16, alin. (2), lit. e) din Codul electoral, introdus prin Legea nr. 220 din 31 iulie 2023.

⁵ [Sesizarea](#) nr. 211a din 26.09.2023 privind controlul constituționalității articolului 16, alin. (2), lit. e) din Codul electoral.

⁶ [Codul](#) de bune practici în materie electorală.

b) Privind constituționalitatea art. 160, alin. (2) din Codul electoral (termenul înregistrării domiciliului sau a reședinței temporare de 3 luni pentru a putea vota la alegerile locale)

Prin noul Cod electoral, aprobat la 8 decembrie 2022 și intrat în vigoare la 1 ianuarie 2023, a fost introdusă norma potrivit căreia termenul înregistrării domiciliului sau reședinței temporare nu poate fi mai mic de 3 luni până la data primului tur de scrutin (art. 160, alin. (2) Cod electoral). La 6 septembrie, verificarea constituționalității acestei norme a fost solicitată de un deputat⁷. La 12 septembrie, Înalta Curte a declarat inadmisibilă sesizarea depusă⁸. Totuși, evidențiem că doi judecători ai Curții Constituționale au formulat opinii separate, nefiind de acord cu decizia colegilor⁹.

c) Privind controlul constituționalității altor prevederi din Codul electoral

Verificarea constituționalității unor prevederi din noul Cod electoral a fost solicitată încă în februarie 2023 de către doi deputați ai Parlamentului Republicii Moldova¹⁰. Totuși, nici până la începerea perioadei electorale, nici ulterior, Curtea Constituțională nu a examinat această sesizare.

În concluzie, MO Promo-LEX evidențiază că în spiritul stabilității legislației electorale, toate incertitudinile legate de constituționalitatea sau legalitatea actelor normative trebuie clarificate, cel târziu, înainte de începerea perioadei electorale. Totodată, constatăm că unele sesizări care pot influența organizarea și desfășurarea alegerilor au fost examinate cu celeritate de către Curtea Constituțională, iar alte prevederi contestate nu s-au bucurat de aceeași atenție.

1.2. Starea de urgență și noi restricții legislative asupra dreptului de a fi ales

Prin Hotărârea Parlamentului nr. 274 din 21 septembrie 2023¹¹ a fost prelungită starea de urgență cu încă 60 de zile, începând cu data de 2 octombrie 2023. Astfel, alegerile din 5 noiembrie 2023, dar și un eventual tur doi de scrutin se vor desfășura în contextul stării de urgență.

Deși potrivit art. 6 din hotărârea menționată, starea de urgență nu ar trebui să afecteze organizarea și desfășurarea alegerilor, MO Promo-LEX a constatat totuși un precedent periculos în acest sens. Astfel, după declararea neconstituționalității art. 16 alin. (2) lit. e) din Codul electoral, Comisia Situații Excepționale (CSE), în dimineața următoarei zile (4 octombrie 2023), a emis Dispoziția nr. 86, prin care, prin derogare de la prevederile Codului electoral, a decis că în cadrul alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023 nu vor putea participa anumite categorii de persoane, acțiunile cărora au dus la declararea neconstituționalității partidului politic sau au fost vizate în cuprinsul hotărârii Curții Constituționale. Dispoziția a intrat în vigoare din momentul emiterii, fiind obligatorie și executorie.

La fel, în ziua de 4 octombrie 2023 Parlamentul Republicii Moldova a introdus în procedură legislativă și a adoptat, în regim de urgență (în două lecturi) proiectul de lege nr. 345¹² pentru modificarea Codului electoral. Prin acest proiect au fost introduse restricții ale dreptului de a fi ales la art. 16 alin. (2) lit. f), similare după conținut cu cele stabilite prin Dispoziția CSE.

Ambele acțiuni introduse de autorități au venit ca reacție la Hotărârea Curții Constituționale din 3 octombrie 2023. Reamintim că, Înalta Curte a stabilit că, interdicția contestată nu are la bază criterii obiective, este una generală și nu este sensibilă la circumstanțele particulare, la fel cum nu asigură un remediu efectiv împotriva eventualelor decizii arbitrării și nu oferă suficiente garanții apte să protejeze în acest scop.

Totuși, Curtea a admis că în cazul în care un partid este declarat neconstituțional, pot exista anumite prezumții cu privire la răspunderea persoanelor care dețineau funcții în cadrul partidului în discuție, mai cu seamă a celor care dețineau funcții de conducere. Acest fapt i-a determinat pe reprezentanții

⁷ [Sesizarea](#) nr. 204a din 06.09.2023 privind controlul constituționalității articolului 160, alin. (2) din Codul electoral.

⁸ [Decizia](#) Curții Constituționale nr. 111 din 12 septembrie 2023 de inadmisibilitate a sesizării nr. 204a/2023 pentru controlul constituționalității articolului 160, alin. (2) din Codul electoral (termenul înregistrării domiciliului sau a reședinței temporare de 3 luni pentru a putea vota la alegerile locale).

⁹ [Opinia separată](#) a judecătorului Curții Constituționale Serghei Țurcan; [Opinia separată](#) a judecătorului Curții Constituționale Vladimir Țurcan.

¹⁰ [Sesizarea](#) nr. 22a din 06.02.2023 privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul electoral.

¹¹ [Hotărârea](#) Parlamentului nr. 274 din 21 septembrie 2023 privind prelungirea stării de urgență

¹² [Proiectul de lege](#) nr. 345 din 04.10.2023

guvernării să insiste asupra adoptării în mod repetat, pe diferite platforme (CSE și Parlament) a unor restricții a dreptului de a fi ales, încercând totodată să argumenteze că au ținut cont inclusiv de considerentele Curții.

Asociația Promo-LEX și-a expus anterior, cu multiple ocazii, opinia sa vis-a-vis de problema finanțării partidelor politice și a concurenților electorali (utilizarea fondurilor ilegale, lipsa transparenței, raportarea lacunară a veniturilor și cheltuielilor etc.). Astfel de argumente au fost reținute de către Curtea Constituțională în hotărârea sa privind verificarea constituționalității PPȘ. Se pare însă că, declararea neconstituțională a unui partid politic nu a produs efecte directe, capabile de a descuraja și preveni în mod eficient utilizarea metodelor vechi de activitate și de finanțare a acestora.

MO Promo-LEX consideră necesare eforturile tuturor autorităților (CEC/organe electorale, organele de drept, Parlament) pentru a stopa propagarea practicilor ilegale de finanțare a partidelor politice și a concurenților electorali. Este important ca astfel de intervenții să fie realizate în limitele legislației și a câmpului constituțional existent, să fie proporționale și congruente cu hotărârile Curții Constituționale dar și opiniile Comisiei de la Veneția, precum și să asigure stabilitatea legislației electorale pe durata desfășurării scrutinelor.

Analizând însă maniera în care au fost adoptate recent ultimele restricții a dreptului de a fi ales, MO Promo-LEX a constatat cu îngrijorare un șir de aspecte problematice care pot afecta organizarea și desfășurarea procesului electoral, precum și rezultatele scrutinului/percepția alegerilor:

- a) **Intervenția CSE în reglementarea procesului electoral aflat deja în desfășurare.** Atragem atenția că, legea nr. 212/2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război¹³ (art. 22), dar și cele stabilite prin Hotărârea Parlamentului nr. 274/2023¹⁴ și corespunzător nr. 41/2022¹⁵, nu abilitază în mod expres Comisia cu dreptul de a interveni în restricționarea dreptului de a fi ales. La fel, vom aminti că această Comisie a fost abilitată pentru a pune în executare măsuri care să răspundă riscurilor și amenințărilor pentru care starea de urgență a fost instituită. În același timp, potrivit Principiilor de la Siracusa asupra prevederilor de limitare și derogare în Convenția Internațională a Drepturilor Civile și Politice¹⁶, fiecare măsură derogatorie trebuie să fie direcționată către un pericol actual, clar, prezent sau iminent și nu poate fi impus doar din cauza unei îngrijorări asupra unui potențial pericol. Mai mult, severitatea, durata și scopul geografic al oricărei măsuri derogatorii trebuie să fie doar acele care sunt strict necesare pentru a face față amenințării și care sunt proporționale prin natura și întinderea acesteia.
MO Promo-LEX consideră că, autoritățile trebuie să evite limbajul de lemn (de ex. „în contextul războiului hibrid”, „în scopul excluderii pericolului la adresa securității statului și a democrației”), utilizat pentru argumentarea unor astfel de măsuri și să ofere, în astfel de situații, informații comprehensive cu privire la riscurile invocate.
- b) **Legalitatea și constituționalitatea măsurilor de restricționare a dreptului de a fi ales.** Atragem atenția că, restricții similare au fost declarate neconstituționale de către Curtea Constituțională, iar cauzele declarării neconstituționalității sunt aplicabile și restricțiilor stabilite de CSE. Astfel, unele din criteriile expuse în Dispoziția CSE par a fi mai puțin obiective, sunt mai curând generale și insensibile la circumstanțele particulare. În același timp, cu referință la mecanismul stabilit de formare de către organele de drept a unei liste a persoanelor în privința cărora există anumite suspiciuni, întrebarea care se impune aici – dar cine poate verifica/controla și garanta că, nu se admit abuzuri sau erori în acest proces de elaborare a listei dar și ulterior, dacă sunt contestate aceste fapte.
- c) **Încălcarea principiului stabilității legislației electorale** - element important al credibilității procesului electoral, esențial pentru consolidarea democrației. Potrivit Codului de bune practice în materie electorală, modificarea frecventă a normelor sau caracterul lor complex pot dezorienta alegătorul. Alegătorul poate conchide, în mod corect sau incorect, că dreptul electoral este doar un

¹³ [Legea](#) nr. 212/2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război

¹⁴ [Hotărârea](#) Parlamentului nr. 274/2023

¹⁵ [Hotărârea](#) Parlamentului nr. 41/2022

¹⁶ [Principiile de la Siracusa](#) asupra prevederilor de limitare și derogare în Convenția Internațională a Drepturilor Civile și Politice

instrument cu care operează cei care sunt la putere și că votul alegătorului nu mai este elementul esențial care decide rezultatul scrutinului.

MO Promo-LEX a îndemnat de fiecare dată să fie asigurată consultarea pe larg a modificărilor operate la Codul electoral, obținerea consensului asupra modificărilor cu alți actori politici, solicitarea avizului Comisiei de la Veneția asupra acestora și aprobarea cu diligență a modificărilor, fără neglijarea sau urgentarea procedurilor legislative. Amintim că în privința legii prin care a fost aprobată restricția de la art. 16 alin. (2) lit. e), Comisia de la Veneția urmează să emită o opinie la 6-7 octombrie 2023.

- d) **Calitatea mecanismului stabilit pentru evaluarea în mod individual a implicării persoanei în activitatea partidului politic.** Acest aspect vine însă la pachet cu inversarea sarcinii de a proba disocierea persoanei de acțiunile partidului politic înainte de declararea neconstituțională a acestuia. MO Promo-LEX mai consideră că acest mecanism ar putea fi mai curând împovăraător pentru organele electorale.
- e) **Crearea unui precedent periculos de implicare a Executivului în organizarea și desfășurarea alegerilor,** acesta fiind în măsura să influențeze rezultatele alegerilor și să pună la îndoială legalitatea lor. Astfel, în condițiile în care CSE include în mare parte membri ai Guvernului¹⁷ (exponenți ai partidelor politice, de regulă), există posibilitatea ca aceștia să acționeze în sensul în care-i convine partidului care le-a acordat votul de încredere.
- f) **Modificarea legislației electorale, cu omiterea etapelor de legiferare** (avizare, expertizare, consultare publică), înainte de începerea campaniei electorale – fapt care nu poate asigura nici calitatea actului legislativ, nici o implementare eficientă și aplicabilitate uniformă, nici o organizarea și desfășurare a alegerilor în mod transparent și competitiv.

1.3. Prelungirea stării de urgență

Prin Hotărârea Parlamentului nr. 274 din 21 septembrie 2023¹⁸ a fost prelungită starea de urgență cu încă 60 de zile, începând cu data de 2 octombrie 2023. Astfel, alegerile din 5 noiembrie 2023, dar și un eventual tur al doilea de scrutin se vor desfășura în contextul stării de urgență. Deși, potrivit art. 6 din hotărârea menționată, starea de urgență nu afectează organizarea și desfășurarea alegerilor, MO Promo-LEX consideră că aceasta nu este o practică bună. Luând în considerare posibilitatea de a invoca riscurile menționate în Raportul privind necesitatea prelungirii stării de urgență¹⁹, dar și spectrul larg de atribuții ale Comisiei pentru Situații Excepționale, susținem că prin dispozițiile acestei comisii, ar putea fi influențată organizarea și desfășurarea alegerilor și/sau opțiunile alegătorilor.

În context, arătăm totodată că legislația nu este uniformă în permisiunea sau interzicerea organizării și desfășurării alegerilor. Astfel, dacă art. 4 din Legea nr. 212/2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război permite organizarea alegerilor în baza Hotărârii Parlamentului privind declararea stării de urgență, de asediu sau de război, atunci art. 184 și 216 din Codul electoral interzic desfășurarea atât a referendumului republican, cât și a celui local în cazul instituirii/declarării stării de urgență. Amintim că prin noțiunea de alegeri, stabilită în Codul electoral la art. 1, se înțeleg inclusiv referendumurile.

1.4. Aprobarea cadrului normativ subordonat Codului electoral

În perioada 5 septembrie – 3 octombrie 2023, CEC a continuat să adopte și să modifice cadrul normativ subordonat Codului electoral, deși termenul pentru adoptarea actelor normative necesare pentru organizarea și desfășurarea alegerilor a expirat la 1 iulie 2023²⁰, iar perioada electorală a început la 7 august 2023. Astfel, în perioada de observare, CEC a aprobat suplimentar:

¹⁷ [Hotărârea](#) Guvernului nr. 1340/2001

¹⁸ [Hotărârea](#) Parlamentului nr. 274 din 21 septembrie 2023 privind prelungirea stării de urgență.

¹⁹ [Raportul](#) consolidat privind necesitatea prelungirii stării de urgență pe teritoriul Republicii Moldova, 20 septembrie 2023: „Se conturează și o dinamizare a derulării atacurilor informaționale cu riscuri crescute asupra climatului social și politic, implicit prin exploatarea spațiului informațional și consolidarea instrumentarului de influență informațională ghidată din afara Republicii Moldova, cu elemente de dezinformare. Se anticipează amplificarea știrilor false și a manipulărilor, cu promovarea mesajelor distorsionate menite să submineze încrederea în instituțiile statului”.

²⁰ Potrivit art. 244, alin. (3) din Codul electoral, Comisia Electorală Centrală, în termen de 6 luni de la data intrării în vigoare, va

- Instrucțiunea cu privire la aprobarea modelului, tipărirea, transmiterea și păstrarea buletinelor de vot²¹;
- Instrucțiunea privind particularitățile evidenței contabile în organele electorale, a cheltuielilor pentru organizarea și desfășurarea alegerilor, aprobarea formularelor documentelor primare și managementul angajamentelor²²;
- Instrucțiunea privind modul de sistematizare, împachetare, sigilare și transmitere a documentelor (materialelor) și echipamentului electoral după închiderea secțiilor de votare²³.

Toate instrucțiunile au fost consultate public, nefiind însă publicate sintezele obiecțiilor și ale recomandărilor recepționate. MO Promo-LEX consideră că deși au fost aprobate tardiv, stabilirea unor reguli clare de ordin tehnic este necesară pentru buna organizare și desfășurare a scrutinului.

Totuși, atragem atenția că până la 3 octombrie 2023 nu a fost aprobat încă Regulamentul privind particularitățile votării pe parcursul a două zile. Amintim că, potrivit art. 8, alin. (2) din Codul electoral, desfășurarea alegerilor pe parcursul a două zile poate fi stabilită de CEC cu cel puțin 25 de zile înainte de ziua alegerilor.

Totodată, au fost modificate următoarele regulamente ale CEC:

- Regulamentul cu privire la întocmirea, administrarea, difuzarea și actualizarea listelor electorale²⁴, prin introducerea, la 12 septembrie 2023, a prevederii privind înscrierea în lista electorală suplimentară (în cazul alegerilor locale și al referendumurilor locale) a studenților și elevilor cu drept de vot înmatriculați la instituțiile de învățământ în localitatea în care își au stabilit domiciliul sau reședința temporară cu mai puțin de 3 luni până la data primului tur de scrutin;
- Regulamentul privind reflectarea alegerilor de către instituțiile mass-media și Regulamentul privind modul de furnizare, distribuire și difuzare a publicității politice, electorale²⁵, prin introducerea, la 21 septembrie 2023, a interdicției de utilizare în programele cu caracter electoral, în publicitatea politică sau electorală a atributelor partidelor politice declarate neconstituționale;
- Regulamentul privind funcționarea Sistemului de înregistrare video în secțiile de votare, prin ajustarea, la 3 octombrie 2023, a prevederilor regulamentului la noile prevederi ale Codului electoral, în special la cele care se referă la particularitățile votării în două zile.

Majoritatea modificărilor au fost operate ca urmare a adoptării de către Parlament a Legii nr. 220 din 31 iulie 2023²⁶, intrată în vigoare la 18.08.2023. În context, reiterăm poziția că modificarea în perioada electorală a regulilor deja stabilite, responsabilitate pentru care o poartă legislativul, afectează previzibilitatea procesului electoral. Potrivit acestei legi, CEC avea obligația, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare, să aducă actele sale normative în concordanță cu această lege. Hotărârile cu privire la modificarea regulamentelor sunt publicate pe pagina web, însă observăm că noile modificări nu erau încă integrate în textele regulamentelor publicate pe pagina CEC la secțiunea „Cadru normativ”, cel puțin până la 28.09.2023, fapt care ar putea induce în eroare părțile interesate.

1.5. Circulară CEC

La 26 septembrie 2023, Comisia Electorală Centrală a expediat consiliilor electorale de circumscripție Circulara nr. CEC 8/3074 din 26.09.2023 privind aplicarea uniformă a prevederilor art. 68, alin. (3) Codul electoral²⁷, care prevede cota minimă de 40% pentru ambele sexe, minimum patru candidați de același sex la fiecare 10 locuri.

adopta actele normative necesare pentru organizarea și desfășurarea alegerilor. Codul electoral a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2023.

²¹ [Hotărârea CEC nr. 1212 din 06.09.2023.](#)

²² [Hotărârea CEC nr. 1221 din 12.09.2023.](#)

²³ [Hotărârea CEC nr. 1305 din 21.09.2023.](#)

²⁴ [Hotărârea CEC nr. 1222 din 12.09.2023.](#)

²⁵ [Hotărârea CEC nr. 1315 din 21.09.2023.](#)

²⁶ [Legea nr. 220 din 31.07.2023 pentru modificarea unor acte normative \(implementarea unor considerente ale Hotărârii Curții Constituționale nr. 10/2023 privind controlul constituționalității Partidului Politic Șor\).](#)

²⁷ [Circulara CEC din 26.09.2023.](#)

Prin această circulară, CEC stabilește suplimentar modul de respectare a formulei de reprezentare în cazul în care ultimele 10 locuri nu sunt depline, și anume:

- a) dacă sunt 2 persoane, acestea vor fi de sexe diferite;
- b) dacă sunt 3, 4 sau 5 persoane, 2 persoane urmează a fi de același sex;
- c) dacă sunt 6 sau 7 persoane, 3 persoane urmează a fi de același sex;
- d) dacă sunt 8 sau 9 persoane, 4 persoane urmează a fi de același sex.

Este de apreciat intenția de uniformizare a aplicării prevederilor legale de către organele electorale inferioare. Totuși, atragem atenția că prin astfel de documente interne nu pot fi impuse condiții suplimentare concurenților electorali și, cu atât mai mult, înregistrarea acestora nu poate fi refuzată din cauza nerespectării condițiilor impuse prin circulară, atât timp cât sunt respectate condițiile stabilite de lege. Cu titlu de exemplu, arătăm că în cazul unui număr de 12 candidați, ar fi suficient ca 5 candidați să fie de același gen, iar aceștia pot fi poziționați în primii 10. În acest caz, atât cota minimă de 40% pentru întreaga listă, cât și poziționarea de minimum 4 candidați la fiecare 10 locuri este respectată. Corespunzător, nu ar fi justificată cerința impusă prin circulară ca în cazul celor 2 locuri de la sfârșit să fie incluse persoane de sexe diferite.

II. ORGANELE ELECTORALE

2.1. Activitatea Comisiei Electorale Centrale

În contextul organizării și desfășurării alegerilor locale generale, în perioada supusă monitorizării, CEC a adoptat 77 de hotărâri. Acestea au vizat realizarea acțiunilor planificate în Programul calendaristic pentru realizarea acțiunilor de organizare și desfășurare a alegerilor și aprobarea/modificarea cadrului normativ subordonat legii.

Acreditarea observatorilor. În perioada supusă monitorizării, CEC a acreditat 457 de observatori: 386 de observatori naționali și 71 de observatori și experți internaționali. În total, până la 3 octombrie 2023, CEC a acreditat 517 observatori: 444 de observatori naționali și 73 de observatori și experți internaționali (a se vedea Anexa nr. 1). Din numărul total al observatorilor naționali, Asociația Promo-LEX a acreditat 414 (93%).

Confirmarea reprezentanților concurenților electorali. Au început să fie confirmați de către CEC și reprezentanții concurenților, primul fiind reprezentantul Partidului Renaștere (PR), confirmat la 3 octombrie.

Confirmarea jurnaliștilor. În intervalul de timp observat, CEC a confirmat 17 jurnaliști în vederea reflectării și monitorizării alegerilor locale generale. În total, până la 3 octombrie 2023, autoritatea a confirmat 26 de jurnaliști din partea a cinci entități/instituții mass-media din țară, care vor beneficia la aceste alegeri de drepturile observatorilor (a se vedea Anexa nr. 1).

Autorizarea efectuării și publicării sondajelor de opinie și a exit-pollurilor. În perioada de referință, CEC a autorizat efectuarea a două sondaje de opinie privind preferințele politice ale alegătorilor²⁸, precum și publicarea a patru sondaje de opinie²⁹. În același timp, autoritatea a refuzat efectuarea sondajului de opinie de către „INTELLECT GROUP” SRL pe motiv că finanțatorul sondajului nu este înregistrat în Republica Moldova, după cum prevede cadrul normativ³⁰.

Aprobarea mesajelor de interes public. În perioada supusă monitorizării, CEC a aprobat 9 mesaje de interes public (7 spoturi video, un pliant informativ și o broșură informativă). În total, până la 3 octombrie 2023, CEC a aprobat difuzarea a 11 mesaje de interes public (a se vedea Anexa nr. 1). Hotărâri de refuz nu au fost constatate.

Certificarea funcționarilor electorali. Potrivit Codului electoral, pentru funcția de membru al BESV și al CECE se propun doar persoane care au urmat cursuri de perfecționare în cadrul CICDE și dețin certificate de calificare corespunzătoare. În același timp, Codul prevede că persoanele care sunt incluse în registrul funcționarilor electorali (RFE) la data intrării în vigoare a acestuia se consideră certificate din oficiu cu valabilitatea certificatelor de calificare de 2 ani.

Pentru aceste alegeri CICDE și CEC au organizat sesiuni de certificare pentru toți solicitanții. Potrivit informației obținute de către observatori de la CICDE, au fost certificate circa 1076 de persoane. Datele de pe pagina web a CICDE relevă că rata de promovabilitate a fost de circa 75%³¹.

MO Promo-LEX a observat procedura de certificare a potențialilor membri ai organelor electorale în data de 14 septembrie (8 rapoarte de observare) și din data de 23 septembrie 2023 (18 rapoarte de observare). Potrivit observatorilor, procedura s-a desfășurat, în majoritatea absolută a cazurilor, conform prevederilor regulamentare³², fără abateri care ar fi influențat rezultatele certificării.

²⁸ SC „MAGENTA CONSULTING” SRL și „MLD MEDIA” SRL.

²⁹ SC „MAGENTA CONSULTING” SRL (1) și National Democratic Institute for International Affairs, Washington, sucursala Chișinău (3).

³⁰ [Hotărârea CEC nr. 1332](#) cu privire la cererea „INTELLECT GROUP” SRL privind autorizarea efectuării sondajului de opinie privind preferințele politice ale alegătorilor.

³¹ [Extras din procesul-verbal](#) privind desfășurarea examenului de certificare a formării/specializării în domeniul electoral, aprobat prin Hotărârea Comisiei de certificare nr. 01 din 11.09.2023. [Extras din procesul-verbal](#) privind desfășurarea examenului de certificare a formării/specializării în domeniul electoral, aprobat prin Hotărârea Comisiei de certificare nr. 02 din 14.09.2023.

³² Regulamentul privind certificarea formării/specializării în domeniul electoral; Metodologia CICDE de organizare și

Stabilirea numărului mandatelor de consilieri. În Raportul nr. 1³³, analizând Hotărârea CEC nr. 1157/2023 cu privire la stabilirea numărului mandatelor de consilier local pentru alegerile locale curente, MO Promo-LEX a susținut ideea de calculare a numărului de mandate conform datelor ASP, și nu ale Biroului Național de Statistică (BNS), însă a atras atenția asupra transparenței insuficiente a datelor. În acest sens, pe parcursul perioadei actuale de observare, ASP, la solicitarea CEC, a oferit un răspuns cu unele precizări metodologice³⁴.

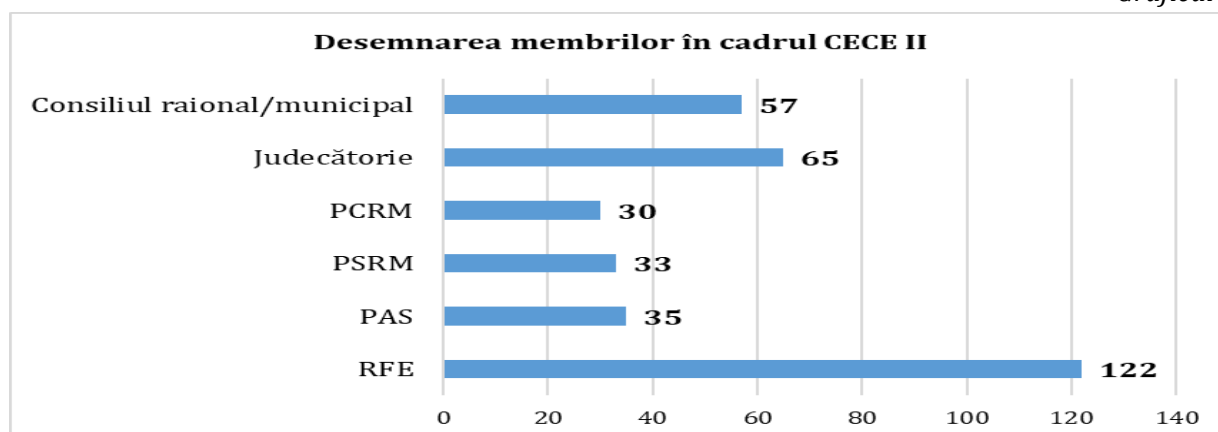
Potrivit ASP, la calcularea numărului de locuitori au fost incluse toate categoriile de persoane înregistrate în Registrul de stat al populației (RSP), indiferent de vârstă și de statutul juridic al acestora (inclusiv persoane cu statut juridic nedeterminat, cetățeni străini, apatrizi și beneficiari de protecție internațională), care la data de 1 ianuarie 2023 aveau înregistrare la domiciliu și/sau reședință temporară valabilă. La fel, ASP precizează că introducerea și actualizarea datelor din RSP se efectuează doar în baza înscrierilor din actele de identitate, iar legislația prevede că cetățenii cu domiciliu sunt obligați să dețină buletin de identitate de la vârsta de 16 ani, iar la solicitare – de la naștere. În acest mod, o mare parte din copii cu vârsta până la 16 ani, care nu dețin buletin de identitate, nu sunt înregistrați la domiciliu și/sau la reședință temporară.

Reiterăm susținerea pentru calcularea numărului de mandate în baza datelor furnizate de ASP, dar considerăm că CEC trebuie să stabilească o listă explicită și relevantă a categoriilor de cetățeni care urmează a fi luați în considerare de ASP ca bază de calcul. Or, de exemplu, includerea cetățenilor străini într-o listă de conotație electorală nu pare a fi rezonabilă.

2.2. Activitatea consiliilor electorale de circumscripție electorală de nivelul II

Confirmarea și modificarea componenței CECE. Conform art. 35, alin. (1) al Codului electoral, CECE II se constituie de către CEC dintr-un număr impar de membri, de cel puțin 7 și de cel mult 11 persoane. În urma analizei hotărârilor autorității electorale, constatăm că în cazul a 33 CECE II (94%) componența numerică a fost stabilită în număr de 11 membri, iar pentru două CECE II (nr. 5 Basarabeasca și nr. 15 Dubăsari) componența numerică a fost stabilită în număr de nouă membri. Cât privește confirmarea componenței nominale a organelor electorale, constatăm că până la data de 3 octombrie în cazul a trei CECE II componența nominală nu este deplină (nr. 4 Anenii Noi și nr. 28 Sîngerei – 10 membri din 11; nr. 26 Rezina – 9 membri din 11).

Graficul nr. 1

De asemenea, în perioada vizată, MO Promo-LEX a constatat 13 cazuri de modificare a componenței nominale a 10 CECE de nivelul II (nr. 1 Chișinău; nr. 5 Basarabeasca; nr. 8 Cantemir; nr. 9 Călărași; nr. 10 Căușeni; nr. 14 Drochia; nr. 15 Dubăsari; nr. 16 Edineț; nr. 32 Ștefan Vodă și nr. 33 Taraclia). Modificările

desfășurare a procesului de certificare a formării/specializării în domeniul electoral până la implementarea Sistemului informațional pentru certificare în domeniul electoral.

³³ [Raport nr. 1](#). Misiunea Promo-LEX de observare a alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023. Chișinău, 5 septembrie 2023, p. 8, 20.

³⁴ [Răspuns](#) al ASP din 06.09.2023 privind datele livrate către CEC referitor la numărul locuitorilor.

s-au datorat cererilor de demisie a membrilor CECE desemnați din partea PAS (4); PCRM (1); APL (4) și din cadrul RFE (4).

Cu privire la componența de gen, inclusiv după modificările menționate *supra*, constatăm o prezență majoritară a femeilor în CECE II – circa 72%. Mai mult, în 24 de consilii electorale (69%) numărul de bărbați în componența CECE II este 1-2 per consiliu. Amintim că, potrivit normei legale, la constituirea organelor electorale urmează să se țină cont de necesitatea asigurării echilibrului de gen. De asemenea, și funcțiile de conducere sunt ocupate în majoritate de femei: președintă a CECE în 23 din 35 CECE II (66%), iar secretară a CECE II – în 27 din 35 (77%). Procedura de vot secretă la alegerea secretarilor CECE II a fost respectată în toate cazurile.

Respectarea programului de activitate. Potrivit informațiilor prezentate de către observatori, în perioada monitorizată, sediile CECE II au fost găsite închise în timpul orelor de muncă doar în cadrul a două vizite realizate la CECE nr. 10 Căușeni și nr. 30 Strășeni. În restul vizitelor (77 din 79 sau 97%) observatorii au găsit CECE II deschise în timpul orelor de muncă.

Accesibilitatea sediilor CECE II. Conform rapoartelor observatorilor Promo-LEX, din cele 35 CECE II, doar 17 (49%) sunt accesibile grupurilor de persoane vulnerabile, 12 (34%) sunt inaccesibile și 6 parțial accesibile (17%).

*Informarea publică privind activitatea CECE II*³⁵. În baza rapoartelor observatorilor completate în urma celor 79 de vizite întreprinse în perioada de observare, MO Promo-LEX constată:

- informarea publică privind componența organului electoral a fost asigurată în proporție de 97% (34 CECE II), cu excepția CECE nr. 24 Ocnița;
- informarea publică privind orarul de lucru a fost asigurată în proporție de 100%;
- informarea publică privind locul și timpul primirii documentelor a fost asigurată în proporție de 94% (33 CECE II), cu excepția CECE nr. 23 Nisporeni și nr. 33 Taraclia.

Constituirea consiliilor electorale de circumscripție electorală de nivelul I și a secțiilor de votare. CECE de nivelul II au constituit consiliile electorale de nivelul I și secțiile de votare în termenele prevăzute de Programul calendaristic adoptat de CEC. Astfel, pentru alegerile din toamnă au fost constituite 896 CECE I și 1958 de secții de votare, cu 11 secții mai puțin decât la precedentele alegeri locale generale din 2019.

2.3. Activitatea consiliilor electorale de circumscripție electorală de nivelul I

Respectarea programului de activitate. În perioada supusă monitorizării, observatorii Promo-LEX au vizitat 226 CECE de nivelul întâi. Dintre acestea, 215 (95%) consilii erau deschise în timpul orelor de muncă, iar în cazul a 11 consilii (5%) sediul organului electoral era închis (CECE nr. 1/1 Codru; nr. 8/19 Plopi; nr. 16/29 Tîrnova; nr. 17/18 Logofteni; nr. 22/25 Vozneseni; nr. 25/14 Isacova; nr. 25/21 Neculăieuca; nr. 30/3 Căpriana; nr. 32/1 Ștefan Vodă; nr. 32/4 Brezoaia; nr. 32/8 Copceac).

Informarea publică privind activitatea CECE I. Ca urmare a 226 de vizite întreprinse în perioada de observare, MO Promo-LEX constată că informarea publică privind componența organului electoral a fost asigurată în proporție de 67% (150 CECE I), privind orarul de lucru – în proporție de 76% (171 CECE I), iar privind locul și timpul primirii documentelor – în proporție de 70% (159 CECE I).

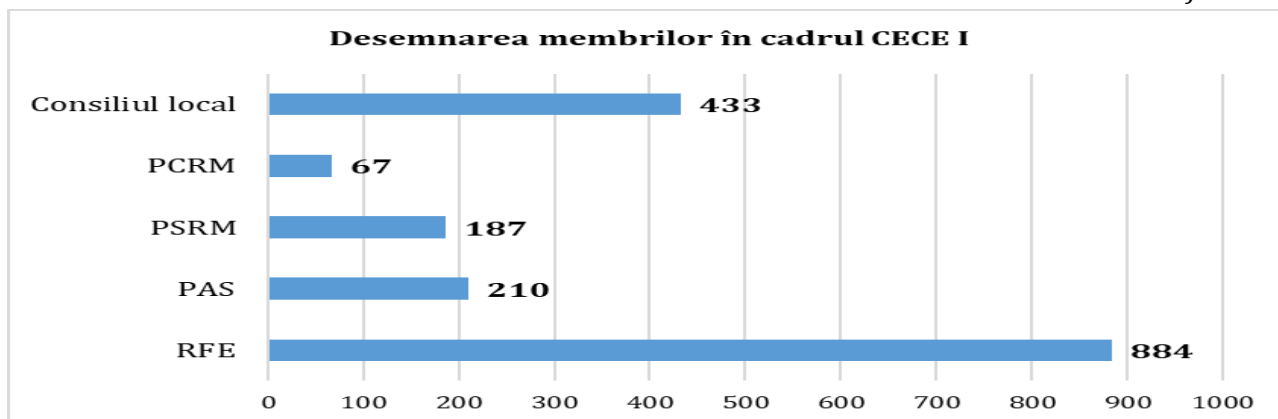
Accesibilitatea sediilor CECE I. Conform rapoartelor observatorilor Promo-LEX, din cele 226 CECE I, doar 55 (24%) sunt accesibile grupurilor de persoane vulnerabile, 79 (35%) – parțial accesibile, iar 92 (41%) – inaccesibile.

Confirmarea și modificarea componenței CECE I. Conform art. 35, alin. (6) al Codului electoral, CECE I se constituie dintr-un număr impar de membri, de cel puțin 7 și de cel mult 11 persoane. În urma analizei informațiilor prezentate de observatorii Promo-LEX, constatăm că în cazul a 12 CECE I componența numerică a fost stabilită în număr de 11 membri, în cazul a 86 CECE I – în număr de 9 membri, iar pentru

³⁵ Gradul de informare a fost observat în baza următoarelor canale de informare: sediul (intrarea) CECE sau al instituției unde este amplasat, panoul informativ din preajmă, pagina web a autorității publice.

125 CECE I – în număr de 7 membri. De desemnarea membrilor în organul electoral de către entitățile deținătoare ale acestui drept este reflectată în graficul nr. 2.

Graficul nr. 2

De asemenea, MO Promo-LEX a constatat 7 cazuri de modificare a componenței nominale a consiliului electoral de nivelul întâi (nr. 17/11 Glinjeni; nr. 17/21 Natalievca; nr. 17/27 Pompa; nr. 26/16 Otac; nr. 27/24 Șaptebani; nr. 27/28 Zăicani; nr. 30/16 Pânășești). Modificările s-au datorat cererilor de demisie a membrilor CECE desemnați din partea PAS (2); PCRM (1); APL (3) și din cadrul RFE (1).

Cu privire la componența de gen în componența organelor electorale, inclusiv după modificările menționate *supra*, constatăm o prezență majoritară a femeilor în componența CECE I – 91,5%. Mai mult, în 112 consilii electorale (50%) nu activează niciun bărbat, iar în 104 consilii electorale (47) numărul bărbaților în componența CECE I este de 1-2 persoane.

Conducerea CECE I. În urma vizitelor întreprinse în perioada de observare, MO Promo-LEX constată respectarea procedurii de vot secret la alegerea conducerii (100%). În ceea ce ține de componența din perspectiva de gen, s-a constatat prezența majoritară a femeilor atât în funcția de președinte al organului electoral (203 CECE I – 92%), cât și de secretar al acestuia (214 CECE I – 97%). Echilibrul de gen în conducerea organului electoral a fost constatat doar pentru doar 42 CECE I.

III. DESEMNAREA ȘI ÎNREGISTRAREA CONCURENȚILOR

3.1. Reglementarea procedurii de înregistrare a concurenților

Conform prevederilor legale, perioada de desemnare a candidaților începe nu mai devreme de 60 de zile înainte de ziua alegerilor în funcțiile electiv pentru circumscripțiile electorale de nivelul II și nu mai devreme de 40 de zile în cazul circumscripțiilor electorale de nivelul I. În acest mod, conform programului calendaristic, perioada de desemnare a început la data de 6 septembrie și, respectiv, 26 septembrie 2023.

Perioada de depunere a dosarelor pentru înregistrarea candidaților este 19 septembrie – 6 octombrie 2023 pentru CECE II și, respectiv, 29 septembrie – 6 octombrie 2023 pentru CECE I. Termenul de examinare a dosarelor depuse la organele electorale este de 7 zile. Prin urmare, 13 octombrie 2023 este termenul-limită când urmează a fi cunoscută lista integrală a candidaților înregistrați.

La data de 16 septembrie 2023, CEC a înregistrat blocul electoral „Ruslan Codreanu” pentru participare la alegerile locale generale din 5 noiembrie 2023, constituit de către Partidul Politic Uniunea Creștin-Socială din Moldova (UCSM) și Partidul Politic „Puterea Oamenilor” (PPPO). Astfel, la acest scrutin a fost înregistrat pentru participare un singur bloc electoral.

3.2. Desemnarea și înregistrarea concurenților în mun. Chișinău și mun. Bălți

Municipiul Chișinău. În perioada observată, atât pentru funcția de primar general, cât și pentru consilier municipal, au fost înregistrați 13 candidați, toți fiind desemnați de partide politice/blocul electoral. Din perspectiva de gen, a fost înregistrată o singură candidată. Cazuri de refuz sau anulare a înregistrării unor candidați nu au fost observate. Însă a fost înregistrat un caz de retragere a dosarului de înregistrare, și anume al candidatului desemnat de Partidul Liga Orașelor și Comunelor (LOC), Mihail Bagas.

Municipiul Bălți. Pentru funcția de primar au fost înregistrați 6 candidați, toți fiind desemnați de partide politice, iar din perspectiva de gen, toți sunt bărbați. Pentru funcția de consilier au fost înregistrați 7 concurenți electorali, printre care și un candidat independent. În perioada monitorizată nu au fost observate cazuri de refuz sau anulare a înregistrării concurenților. Inițial, a fost înregistrat un caz de refuz al eliberării listelor de subscripție de către organul electoral pentru Marina Tauber, motivându-se prin aplicarea interdicțiilor de la art. 16, alin. (2), lit. e) din Codul electoral. Însă după suspendarea acțiunii legii, iar ulterior și declararea neconstituționalității restricției de către Curtea Constituțională, valorificarea dreptului de a fi ales a fost asigurată.

Astfel, pentru funcțiile electiv de primar și consilier în municipiile Chișinău și Bălți au fost înregistrați candidați desemnați de către 16 partide politice și un bloc electoral (a se vedea tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1. Concurenții electorali înregistrați (mun. Bălți și mun. Chișinău)

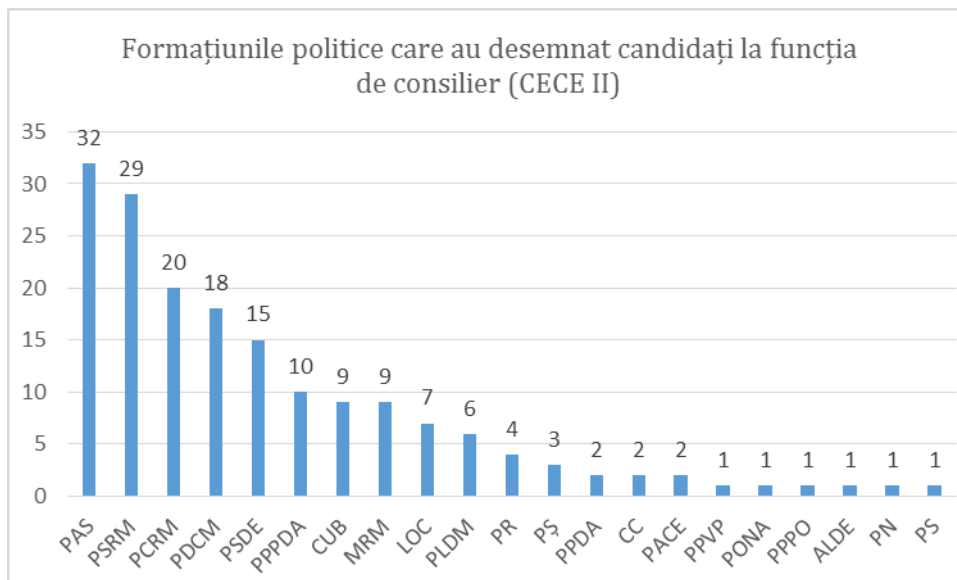
Municipiul Chișinău		Municipiul Bălți	
Primar	Consilier	Primar	Consilier
MRM, PACE, BE „Ruslan Codreanu”, PAS, PSRM, PCRM, PDCM, PPDA, CUB, PSDE, CC, PPPDA, PLDM.	PACE, PPPO, PCRM, LOC, PSDE, MRM, PAS, PSRM, PDCM, CUB, PONA, CC, PPPDA.	PLDM, PDCM, PCRM, PSRM, PACE, PAS.	PLDM, PDCM, PCRM, PSRM, PACE, PAS, CI Nicolai Usatii.

3.3. Desemnarea și înregistrarea concurenților pentru funcția de consilier în circumscripțiile electorale de nivelul II (raionale)

În perioada monitorizată, în cadrul celor 32 de circumscripții electorale de nivelul II (cu excepția CECE Chișinău și Bălți) au fost înregistrați pentru funcția de consilier circa 197 de concurenți, dintre care doar 23 de candidați independenți (12%). Astfel, 174 de concurenți electorali ale căror liste de consilieri au fost înregistrate de CECE II au fost desemnați de partidele politice. Cel puțin 21 de partide politice și-au înregistrat listele pentru funcția de consilier raional. În graficul nr. 3 sunt reflectate partidele politice care au depus dosare pentru înregistrarea candidaților la funcția de consilier, aceștia fiind înregistrați.

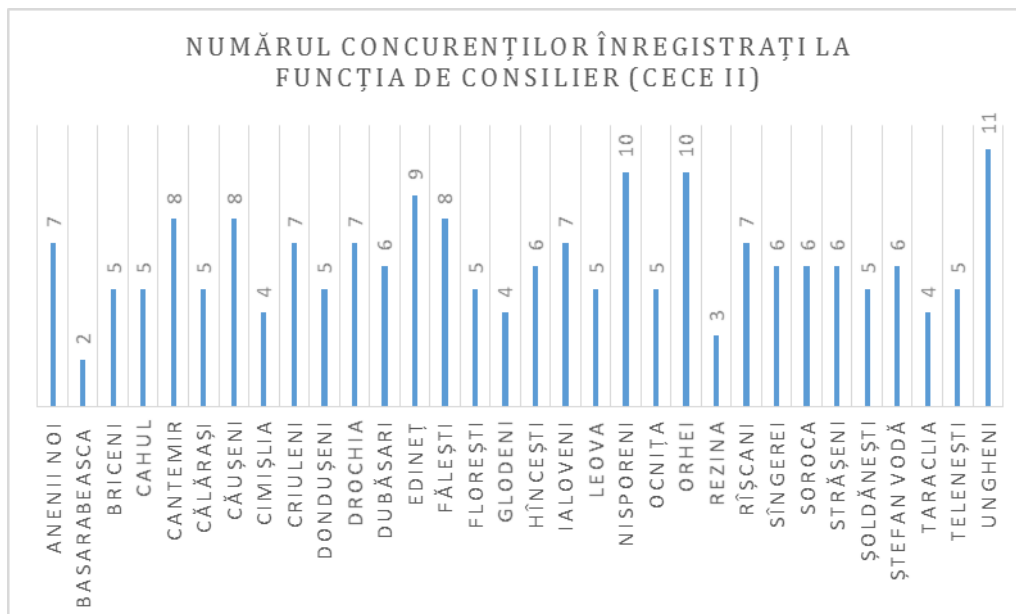
Potrivit observatorilor, PAS este unicul partid politic care și-a înregistrat concurenți electorali pentru funcția de consilier raional în toate circumscripțiile electorale de nivelul II. Suplimentar, menționăm că PAS are înregistrați concurenți electorali și la CECE Chișinău și Bălți. Acesta este urmat de PSRM, care a depus 29 de dosare și, respectiv, a fost înregistrat în calitate de concurent electoral în 29 de circumscripții electorale de nivelul II, inclusiv CECE Chișinău și Bălți. PCRM a fost înregistrat în calitate de concurent electoral în 20 de circumscripții electorale, iar PDCM – în 18 circumscripții electorale.

Graficul nr. 3

În graficul nr. 4 sunt reflectate datele privind numărul concurenților electorali înregistrați în perioada monitorizată pentru funcția de consilier în cadrul circumscripțiilor electorale de nivelul al doilea. Observăm că cel mai mare număr de concurenți electorali au înregistrat CECE Ungheni (11), CECE Nisporeni (10), CECE Orhei (10) și CECE Edineț (9).

Graficul nr. 4

Din cele 32 de circumscripții electorale de nivelul II, doar în 14 au fost înregistrați candidați independenți. Niciun candidat independent înregistrat nu a solicitat înregistrarea grupului de inițiativă în susținerea acestuia.

IV. CONTESTAȚII ELECTORALE

Potrivit observatorilor Promo-LEX, în perioada 5 septembrie – 3 octombrie 2023, în cadrul organelor electorale au fost depuse cel puțin 14 sesizări, petiții și cereri, în care se contestă sau se informează organele electorale despre pretinse încălcări ale cadrului legal sau se solicită revizuirea ori suspendarea actelor administrative cu privire la aceste încălcări.

În cadrul consiliilor electorale de circumscripție o sesizare a fost depusă la CECE 27 Râșcani, iar o altă sesizare a fost remisă spre examinare conform competenței la CECE 11/9 Gura Galbenei, Cimișlia. Ambele sesizări au fost depuse de primari, fiind contestate acțiunile de desfășurare ilegală a agitației electorale de către potențiali candidați la funcția de primar. În timp ce în privința unei sesizări a fost furnizat un răspuns (în termen de două zile de la depunere) privind lipsa informațiilor concludente despre acțiunile contestate, în privința alteia nu a fost identificat un răspuns în termen de cel puțin 4 zile de la depunere.

La Comisia Electorală Centrală au fost depuse cel puțin cinci sesizări, două petiții și cinci cereri (dintre care două cereri prealabile). Majoritatea subiecților care au sesizat organul electoral superior au fost reprezentanții autorităților publice locale (consilier local – 1; primar – 2; primăria – 2) sau potențiali concurenți electorali (5). În cele mai multe cazuri, autorii sesizărilor și petițiilor și-au exprimat dezacordul în raport cu actele sau acțiunile/inacțiunile organelor electorale³⁶ și cu acțiunile de efectuare a agitației electorale ilegale și utilizare abuzivă a resurselor administrative de către potențialii concurenți electorali.

Cu referire la soluțiile date de CEC, menționăm că în privința a cel puțin patru sesizări și petiții au fost emise scrisori de respingere a solicitărilor depuse sau de remitere spre examinare conform competenței. Totodată, în privința a 16 sesizări și cereri au fost adoptate nouă hotărâri. Prin hotărârile emise:

- au fost respinse 10 cereri și sesizări³⁷;
- a fost atrasă atenția viceprimarului mun. Ungheni, Dionisie Ternovschi, asupra necesității respectării legislației electorale, a fost interzis viceprimarului mun. Ungheni să difuzeze înregistrarea video „Cum arată o zi din viața unui viceprimar” și a fost obligat să elimine înregistrarea video respectivă³⁸. Potrivit CEC, prin înregistrarea video interzisă, viceprimarul mun. Ungheni își anunță intenția de a candida pentru funcția de primar, iar esența realizărilor a fost prezentată prin transfer de imagine de la autoritatea publică locală asupra potențialului candidat;
- a fost atrasă atenția PSDE asupra necesității respectării legislației electorale și a fost aplicat un avertisment³⁹ pentru efectuarea declarației în scop de agitație electorală de către Vadim Brînzaniuc, candidat la funcția de primar al mun. Chișinău din partea PSDE;
- a fost atenționat primarul mun. Bălți, Nicolai Grigorișin, asupra obligației de a-și executa corespunzător competențele, prerogativele și obligațiile ce decurg din exercitarea funcției de demnitate publică, fără a se folosi de statutul deținut, inclusiv asupra gestionării eficiente și echitabile a resurselor administrative în perioada electorală și a fost atenționat Partidul Schimbării asupra respectării dispozițiilor legale în procesul de implicare și realizare a activităților politice și electorale, inclusiv a condițiilor și modului de susținere a acestor activități în perioada electorală⁴⁰. În acest caz, CEC a apreciat critic promisiunile făcute în perioada electorală privind renovarea instituției prin utilizarea de resurse publice și acțiunile de oferire a unor cadouri sub formă de produse alimentare.

³⁶ Actele și acțiunile/inacțiunile organelor electorale contestate au vizat: în trei cazuri – refuzul eliberării listelor de subscripție și/sau restricționarea dreptului de a fi ales; în două cazuri – hotărârea privind interdicția difuzării buletinelor informative; într-un caz – răspândirea declarațiilor false și neîntemeiate.

³⁷ [Hotărârea](#) CEC nr. 1220 din 12.09.2023; [Hotărârea](#) CEC nr. 1349 din 28.09.2023; [Hotărârea](#) CEC nr. 1215 din 08.09.2023; [Hotărârea](#) CEC nr. 1287 din 19.09.2023; [Hotărârea](#) CEC nr. 1324 din 25.09.2023.

³⁸ [Hotărârea](#) CEC nr. 1318 din 22.09.2023.

³⁹ [Hotărârea](#) CEC nr. 1317 din 22.09.2023.

⁴⁰ [Hotărârea](#) CEC nr. 1286 din 19.09.2023.

MO Promo-LEX apreciază modul proactiv de examinare și soluționare a sesizărilor și petițiilor, astfel încât să fie asigurate condiții egale pentru potențialii concurenți electorali. În același timp, recomandăm uniformizarea practicii CEC de calificare a acțiunilor potențialilor candidați, dar și a responsabilității partidului politic pentru acțiunile acestora.

Cu titlu de exemplu, arătăm că în cazul primarului Grigorișin a fost atenționat Partidul Schimbării (PS), deși, potrivit hotărârii CEC, „nu poate fi stabilită determinarea statutului raporturilor juridice dintre primarul mun. Bălți, Liga Schimbării și Partidul Schimbării, inclusiv modul de implicare și susținere a acestor acțiuni”. Iar în cazul acțiunilor viceprimarului Ternovschi, CEC a constatat că responsabilitatea revine viceprimarului și nu partidului politic, având în vedere neadoptarea deciziilor asupra candidaturilor pentru funcția de primar de către Organizația Teritorială PAS la momentul postării înregistrării video (deși în spațiul public a fost anunțată desemnarea încă la 28 august⁴¹) și nefiind atestată legătura dintre acțiunea acestuia și PAS.

În privința termenelor de soluționare a cererilor și sesizărilor, observăm că au fost emise soluții în termene de la 5 zile până la 28 de zile, fiind astfel respectat termenul general de 30 de zile în care o procedură administrativă trebuie finalizată, conform art. 60 Cod administrativ. Totuși, în condițiile publicării selective pe pagina web a CEC a cererilor, sesizărilor și soluțiilor asupra acestora, emise în contextul alegerilor locale, nu este clar dacă au fost soluționate cel puțin patru cereri și sesizări.

În acest sens, reiterăm recomandarea privind publicarea în termen restrâns a tuturor sesizărilor, cererilor și soluțiilor asupra acestora.

⁴¹ [Postarea PAS Ungheni privind desemnarea candidatului PAS pentru funcția de primar în cadrul Primăriei mun. Ungheni.](#)

V. ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ

5.1. Activități de organizare a alegerilor cu implicarea administrației publice locale

În perioada de referință, observatorii Promo-LEX au vizitat 809 APL. În cadrul vizitelor, observatorii au monitorizat inclusiv modul de realizare a atribuțiilor APL în organizarea alegerilor.

Adoptarea deciziei privind asigurarea spațiilor de afișaj. Un număr de 446 de primării (55%) au adoptat decizia privind asigurarea spațiilor de afișaj. Dintre acestea, doar 235 de decizii (53%) au fost afișate la sediul APL. În același timp, în 384 UAT (47%) au fost amenajate locuri pentru afișaj. Dintre acestea, în 341 de localități (89%) spațiul este suficient pentru plasarea publicității electorale a concurenților electorali.

Adoptarea deciziei privind oferirea spațiilor destinate întâlnirilor cu alegătorii. Cel puțin 439 de primării (54%) au adoptat decizii cu privire la oferirea spațiilor destinate întâlnirilor cu alegătorii. Dintre acestea, doar 228 de decizii (52%) sunt afișate la sediul APL. Din 439 APL care au adoptat decizii, 328 (75%) oferă spațiul destinat întâlnirilor cu alegătorii gratis. De cealaltă parte, 111 APL (25%) au stabilit taxe de la 82 la 4000 de lei per oră și, respectiv, de la 285 la 2000 de lei per întâlnire. Printre spațiile oferite menționăm: case de cultură, săli de festivități, instituții de învățământ, parcuri și piețe, stadioane, biblioteci, săli de ședințe ale primăriilor.

5.2. Atribuțiile APL în desemnarea membrilor în organul electoral

Potrivit art. 35, alin. (4) și alin. (7) din Codul electoral, candidaturile a 2 membri ai consiliului electoral de nivelul al doilea și întâi se propun de către consiliile locale de nivelul al doilea și întâi. Candidaturile celorlalți membri se propun de către judecătoria, partidele reprezentate în Parlament, iar dacă nu este suficient, numărul de membri se completează din RFE la propunerea CEC. În urma analizei hotărârilor CEC privind constituirea CECE II și a informațiilor prezentate de observatori privind componența nominală a CECE I, MO Promo-LEX a dedus că majoritatea autorităților administrației publice locale și-au exercitat pe deplin dreptul de a propune membri în componența consiliilor electorale de ambele nivele. Astfel, doar în trei cazuri autoritățile publice locale raionale nu au desemnat membri în componența CECE II, iar în șapte cazuri a fost desemnat un singur membru.

5.3. Unele aspecte privind implicarea autorităților publice centrale în organizarea și desfășurarea alegerilor

Comunicarea măsurilor de asigurare a alegerilor libere și corecte de către Guvern. În data de 12 septembrie 2023 secretarul general al Guvernului, Artur Mija, a susținut o conferință de presă, în care a vorbit despre acțiunile întreprinse de executiv, dar și preconizate pentru evitarea fraudelor electorale și asigurarea unor alegeri libere și corecte⁴². De principiu, MO Promo-LEX a susținut în permanență ideea ca autoritățile statului să se implice activ în contracararea și sancționarea oricărui tipuri de abateri electorale, dar în special a celor ce țin de finanțarea ilegală. Totuși, insistăm pe ideea că, în conformitate cu prevederile legale, anume Comisiei Electorale Centrale îi revine misiunea de asigurare a condițiilor optime pentru exercitarea nestingherită de către cetățeni a dreptului constituțional de a alege și de a fi aleși în cadrul unor alegeri libere și corecte, în colaborare cu celelalte autorități publice. Respectiv, suntem de părere că în acest caz este vorba despre o comunicare improprie de către Guvernul Republicii Moldova (în locul CEC) a unor măsuri pentru asigurarea condițiilor corespunzătoare bunei desfășurări a scrutinului local din 5 noiembrie 2023⁴³.

Circulare ale ministerelor în vederea asigurării bunei desfășurări a alegerilor locale generale. Observatorii Promo-LEX au identificat cel puțin două circulare expediate instituțiilor din subordine de către Ministerul Muncii și Protecției Sociale (nr. 02/3476 din 05.09.2023) și Ministerul Educației și Cercetării

⁴² [Comunicat de presă](#). Secretarul general al Guvernului, Artur Mija: „Prioritatea zero este să avem alegeri libere și corecte”.

⁴³ [Apelul Coaliției](#) Civice pentru Alegeri Libere și Corecte în contextul organizării alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023.

(MEC) (nr. 03/1-09/4395 din 08.09.2023), prin care sunt specificate măsuri privind neadmiterea utilizării resurselor administrative și asigurarea tratamentului egal al concurenților electorali. Repetat, susținem eforturile autorităților publice în asigurarea neimplicării angajaților în campania electorală în timpul orelor de muncă și asigurarea unui tratament egal pentru toți candidații. Totuși, cel puțin în cazul circulației MEC, considerăm că astfel de condiționalități ca „coordonarea prealabilă cu organele locale de specialitate în domeniul învățământului privind desfășurarea activităților cu caracter electoral” ar putea, ele însele, să genereze riscuri de utilizare abuzivă a pârgھیilor administrative. Credem că procedura de „informare” ar fi suficientă în procesul respectiv.

Identificarea de către organele de drept a materialelor electorale în lipsa actelor de proveniență legală a materiei prime. Observatorii MO Promo-LEX au constatat cel puțin două situații (21-22 septembrie) în care poliția a descins la tipografii și a confiscat materiale electorale promoționale fără acte de proveniență⁴⁴. De cealaltă parte, PȘ a reacționat asumându-și materialele, dar specificând că nu a fost posibil de achitat serviciile tipografice pe motiv că încă nu este deschis contul „Fond electoral”⁴⁵. În același timp, atragem atenția că, potrivit art. 56, alin. (3), transferurile mijloacelor bănești de pe acest cont se fac doar după ce concurentul electoral este înregistrat, dar nu mai devreme de 30 de zile înainte de ziua alegerilor. Respectiv, la data de 21-22 septembrie achitări din acest cont oricum nu puteau fi efectuate.

⁴⁴ [Politiștii capitalei](#) au depistat și au ridicat de la un SRL din Chișinău produse electorale. [O altă întreprindere](#) din capitală, care are ca gen de activitate tipărirea ziarelor și alte servicii conexe, este vizată în producerea unor cantități mari de produse electorale.

⁴⁵ [Materialele electorale](#) depistate în capitală aparțin Partidului „Șansă”.

VI. PRESTAȚIA CONCURENȚILOR ELECTORALI⁴⁶

6.1. Investigarea unor cazuri privind finanțarea ilegală a partidelor politice

Perioada de observare a fost caracterizată și prin instrumentarea unor cazuri de finanțare ilegală a partidelor politice. În acest interval de timp, Centrul Național Anticorupție, Procuratura Anticorupție și Serviciul de Informații și Securitate au desfășurat activități de investigare a unor cazuri privind finanțarea ilegală a partidelor politice⁴⁷. În context, pe adresa Parlamentului Republicii Moldova au fost depuse și aprobate 5 cereri, prin care s-a solicitat încuviințarea ridicării imunității parlamentare a doi deputați. Totodată, au fost efectuate peste 20 de percheziții în mai multe localități din Republica Moldova. Perchezițiile și acțiunile de urmărire penală vizează implicarea președintelui partidului declarat neconstituțional Ilan Șor în finanțarea ilegală a unor partide politice. În vederea elucidării cazurilor menționate, cu oamenii legii au colaborat reprezentanții conducerii Partidului Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa (ALDE) în cadrul unei operațiuni sub acoperire⁴⁸. Potrivit Arinei Spătaru, președinta ALDE, ea a conlucrat cu organele de drept pentru „a dejuca” planul lui Ilan Șor de a prelua în mod ascuns conducerea unor partide proeuropene, care urmau să-i promoveze interesele⁴⁹. De cealaltă parte, după informarea publicului despre această operațiune, Ilan Șor a recunoscut că a purtat discuții cu Arina Spătaru privind finanțarea unui proiect politic cu vector proeuropean și a solicitat returnarea banilor transmiși pentru acest proiect politic⁵⁰.

Cu referire la situațiile descrise, în perioada de observare au fost aplicate măsuri procesual-penale în privința a cel puțin trei potențiali candidați la funcțiile electivă din cadrul alegerilor locale, și anume:

- la 21 septembrie a fost reținut, iar ulterior plasat în arest Mihail Bagas, candidatul desemnat de partidul LOC pentru funcția de primar al mun. Chișinău, fiind suspectat de pregătire și complicitate la finanțarea ilegală a partidelor politice, a grupurilor de inițiativă, a concurenților electorali, săvârșită de un grup criminal organizat în proporții deosebit de mari. La 25 septembrie, partidul LOC l-a retras din cursa electorală pe Mihail Bagas;
- la 21 septembrie a fost ridicată imunitatea și a fost reținut deputatul Alexandr Nesterovschi⁵¹ pentru comiterea infracțiunilor de corupere pasivă, pregătirea finanțării unui partid politic din surse interzise de lege și acceptarea finanțării unui partid politic din partea unui grup criminal organizat. Ulterior, acesta a fost desemnat drept candidat pentru funcția de primar al mun. Bălți din partea Partidului „Renaștere”;
- la 21 septembrie a fost ridicată imunitatea și a fost reținută, ulterior plasată în arest deputata Irina Lozovan⁵² pentru comiterea infracțiunilor de acceptare a finanțării unui partid politic din partea unui grup criminal organizat și spălarea de bani săvârșită de un grup criminal organizat în proporții deosebit de mari. Partidul „Renaștere” a anunțat despre recomandarea Biroului executiv de desemnare a Irinei Lozovan în calitate de candidat pentru funcția de primar al or. Ocnița încă la 9 august 2023⁵³.

Suplimentar, un alt caz consumat în perioada de raportare se referă la reținerea, la 19 septembrie 2023, ulterior plasarea în arest la domiciliu a primarului orașului Nisporeni, Grigore Robu, într-un dosar de abuz în serviciu și fals în declarații.

Amintim că până în aprilie 2022, Codul electoral prevedea dreptul garantat al candidaților de a nu fi trași la răspundere penală, arestați, reținuți sau supuși unor sancțiuni administrative în perioada electorală, fără consimțământul organului electoral care i-a înregistrat, cu excepția cazurilor de

⁴⁶ Prin acest titlu generic avem în vedere comportamentul partidelor politice care au desemnat și au înregistrat candidați în perioada observată.

⁴⁷ [Comunicat de presă](#). Cereri de ridicare a imunității în privința a doi deputați și percheziții la alte persoane în dosare penale ce vizează finanțarea ilegală a partidelor politice.

⁴⁸ [CNA. O secvență audio](#), înregistrată în cadrul investigațiilor privind finanțarea ilegală a partidelor politice, care conține o parte din discuția purtată, la 6 august 2023, de Ilan Șor și o altă persoană prin aplicația de comunicare BRIA.

⁴⁹ [Detalii noi](#) despre operațiunea secretă în care a fost implicată Arina Spătaru: Un lider de partid i-a propus să meargă la CNA.

⁵⁰ [Ilan Șor](#) o întreabă pe Arina Spătaru cum va returna cei 1,45 milioane de dolari pe care i-a primit.

⁵¹ [Comunicatul](#) Procuraturii Anticorupție din 21 septembrie 2023.

⁵² [Comunicatul](#) Procuraturii Anticorupție din 21 septembrie 2023.

⁵³ [Comunicatul](#) Partidului „Renaștere”.

infracțiuni flagrante⁵⁴. Totuși, în contextul în care o normă similară a fost declarată neconstituțională anterior⁵⁵, iar hotărârea Curții Constituționale nu a fost schimbată, această garanție a fost exclusă din Codul electoral.

Fără a se pronunța asupra indispensabilității și rezonabilității măsurilor de urmărire penală desfășurate și aplicate în această perioadă, MO Promo-LEX apreciază că atât ridicarea imunității parlamentare, cât și aplicarea măsurilor privative de libertate asupra exponenților politici în perioada electorală sunt de natură să influențeze opinia alegătorului în favoarea sau în defavoarea unui concurent electoral/partid politic. În același timp, aflarea în arest a candidaților în timpul campaniei electorale îi privează pe aceștia de dreptul de a se implica în acțiunile de agitație electorală.

6.2. Agitația preelectorală și activități de promovare cu tentă electorală

Potrivit art. 70, alin. (3) din Codul electoral, indiferent de tipul scrutinului, campania electorală începe la data înregistrării concurentului electoral, dar nu mai devreme de 30 de zile înainte de ziua votării. Conform Programului calendaristic⁵⁶, campania electorală și, implicit, posibilitatea de a desfășura agitația electorală urmează să înceapă la 6 octombrie 2023 pentru toți concurenții electorali.

Potrivit art. 1 din Codul electoral, agitația electorală cuprinde apelurile, declarațiile, precum și acțiunile de pregătire și difuzare a informației care au scopul de a-i determina pe alegători să-și dea votul pentru unii sau pentru alți concurenți electorali. Prin urmare, în opinia Promo-LEX, agitația electorală constă în a-i condiționa și/sau a-i face pe alegători să-și dea votul pentru unii sau pentru alți concurenți electorali, nefiind însă obligatorie existența directă a îndemnului la susținere, după cum tratează CEC termenul de agitație electorală într-un șir de hotărâri adoptate⁵⁷.

În acest context, constatăm că în perioada 6 septembrie – 3 octombrie 2023, au fost observate minimum 190 de activități cu tentă electorală, ce pot fi calificate drept promovare a candidaților și concurenților electorali (a se vedea tabelul nr. 2). Cele mai răspândite activități au fost cele de distribuire a materialelor informative care conțineau informație cu tentă electorală (promovarea candidatului desemnat, viziunea candidaților de dezvoltare a localității, principalele probleme, meritele partidului în dezvoltarea localității etc.), care au constituit 58% din totalul activităților raportate. Urmează activitățile de promovare sponsorizată pe internet a concurenților, care au constituit 28% din totalul activităților de promovare. Cele mai multe activități raportate au fost în cazul PSRM (35%), urmat de PAS (20%) și MAN (7%).

Tabelul nr. 2. Activitățile de promovare observate în perioada de monitorizare

Tipul evenimentului observat	PSRM	PAS	MAN	PSDE	PȘ	CUB	PLDM	PR	PPPD A	PDCM	PS	PACE	PNM	PPPO	Total
Distribuirea materialelor informative	59	23	14	10				2			1				109
Publicitate în internet	5	11		2		11	8	7	4	3				1	52
Desemnarea de candidați	1				3		1	1	1	2		1	1		11
Campanii sociale („Satul Moldovenesc”, „Din tot sufletul”)					10										10
Întâlniri cu alegătorii		3													3
Plasarea billboardurilor nominale							1		1						2
Conferințe de presă		1							1						2
Deplasări peste hotare				1											1
Total	65	38	14	13	13	11	10	10	7	5	1	1	1	1	190

⁵⁴ Art. 51, alin. (4) [Codul electoral](#) nr. 1381/1997.

⁵⁵ Prin [Hotărârea](#) Curții Constituționale nr. 43 din 27.07.1999, a fost declarat neconstituțional art. 46, alin. (6), care prevedea că „Concurenții electorali nu pot fi trași la răspundere penală, arestați, reținuți sau supuși unor sancțiuni administrative fără consimțământul organului electoral care i-a înregistrat, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă”.

⁵⁶ Potrivit pct. 42 din [Programul calendaristic](#) pentru realizarea acțiunilor de organizare și desfășurare a alegerilor locale generale din 5 noiembrie 2023.

⁵⁷ Hotărârile CEC nr. [1126](#) din 14 iulie 2023 cu privire la examinarea unor sesizări depuse la CEC (nr. CEC-7/5494 din 30 iunie 2023, nr. CEC-7/5511 și nr. CEC-7/5512 din 4 iulie 2023), nr. [1286](#) din 19 septembrie 2023 cu privire la sesizările nr. CEC-7/6251 din 22 august 2023 și nr. CEC-7/6257 din 23 august 2023 ale Partidului Liberal Democrat din Moldova etc.

Potrivit art. 1 din Codul electoral, agitație preelectorală constituie apeluri, declarații, acțiuni de desemnare a candidaților în alegeri, pregătirea de colectare a semnăturilor pentru susținerea acestora, inclusiv toate aceste acțiuni întreprinse de însuși candidatul desemnat. În perioada observată, au fost raportate 11 activități desfășurate în scop de desemnare oficială a candidaților în alegeri. De regulă, acestea au fost desfășurate sub forma unor întruniri oficiale ale membrilor de partid – evenimente ce au fost transmise direct prin intermediul platformelor live disponibile (www.privesc.eu, pe rețelele de socializare etc.). Cu referire la activitățile menționate, constatăm că acestea au creat anumite confuzii chiar și în rândul candidaților. Astfel, de exemplu, în cazul PSRM, evenimentul de desemnare a candidaților din 19 septembrie 2023⁵⁸ a fost prezentat drept unul de lansare în campania electorală, care însă, cum am menționat mai sus, va începe abia din 6 octombrie 2023.

Cu referire la activitățile menționate, constatăm că cheltuielile implicate pentru organizarea și desfășurarea acestora nu vor fi raportate drept cheltuieli efectuate în perioada electorală (cheltuieli de campanie). Acestea vor fi reflectate drept cheltuieli financiare ale partidului politic, iar rapoartele financiare vor fi depuse fie până la începutul campaniei electorale (dacă partidul politic intenționează să transfere mijloace financiare din contul curent al partidului în contul „Fond electoral”), fie până la 15 ianuarie 2024, conform cadrului legal⁵⁹.

6.3. Utilizarea abuzivă a resurselor administrative

Potrivit definiției incluse în art. 1 din Codul electoral, „resursele administrative sunt resursele umane, financiare și materiale de care dispun în egală măsură persoanele cu funcții de demnitate publică, persoanele cu funcții de răspundere și funcționarii publici și care derivă din controlul acestor persoane asupra personalului, a resurselor financiare și a alocațiilor din bugetul public național, din accesul la facilitățile publice sau din administrarea de către aceste persoane a bunurilor mobile și imobile ce fac parte din domeniul public al statului sau al unităților administrativ-teritoriale”. De asemenea, conform art. 70, alin. (6) Cod electoral, în perioada electorală este interzisă utilizarea de către candidați a resurselor administrative, inclusiv prin lansarea sau participarea la lansarea proiectelor de infrastructură sau a achizițiilor efectuate din bugetul public național, utilizarea echipamentelor, a mijloacelor și a bunurilor publice.

În același context, constatăm că Comisia de la Veneția⁶⁰ a stipulat că în perioada electorală, activitatea guvernamentală obișnuită trebuie să continue. Cu toate acestea, pentru a preveni utilizarea abuzivă a resurselor administrative în scopul dezechilibrării concurenței echitabile a concurenților electorali, cadrul legal național ar trebui să interzică în timpul campaniilor anunțuri importante care ar fi legate de un anumit partid sau candidat sau menit să creeze o percepție favorabilă față de acesta. Aceste prevederi nu ar trebui să vizeze anunțurile impuse de anumite situații neprevăzute, astfel ca evoluțiile economice și/sau politice din țară sau din regiune, de exemplu, în urma unui dezastru natural sau a unor urgențe de orice fel care necesită o acțiune imediată, care nu poate fi amânată. Suplimentar, menționăm că prin Documentul reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru Dimensiunea Umană a CSCE (OSCE) din 29.06.1990⁶¹, statele membre s-au obligat să asigure delimitarea clară între stat și partidele politice; îndeosebi, partidele politice nu se pot confunda cu statul.

În perioada monitorizată, Promo-LEX a constatat 15 cazuri de utilizare abuzivă a resurselor administrative, după cum urmează:

- *utilizarea instituțiilor statului în scopul promovării inițiativelor electorale – 2 cazuri (1 – Guvernul Republicii Moldova și 1 – primarul s. Condrîța, mun. Chișinău).*

⁵⁸ [Lansarea](#) oficială a Partidului Socialiștilor din Republica Moldova în alegerile locale generale.

⁵⁹ Potrivit art. 29 din [Legea](#) nr. 294 din 21 decembrie 2007 privind partidele politice.

⁶⁰ Joint [Guidelines](#) for preventing and responding to the misuse of administrative resources during electoral processes, adopted by the Council for Democratic Elections at its 54th meeting, Venice, 10 March 2016 and by the Venice Commission at its 106th plenary session, Venice, 11-12 March 2016, pct. 1.3.

⁶¹ [Documentul](#) reuniunii de la Copenhaga a Conferinței pentru Dimensiunea Umană a CSCE (OSCE) din 29.06.1990, pct. 5.4.

În opinia Promo-LEX, cazurile respective de utilizare abuzivă a resurselor administrative au cel mai mare impact asupra electoratului, dat fiind faptul că implică adoptarea actelor normative în diverse domenii.

Guvernul Republicii Moldova. În cadrul conferinței de presă din 25 septembrie 2023 (doar cu 10 zile înainte de începerea campaniei electorale)⁶², prim-ministrul Republicii Moldova, Dorin Recean, a anunțat pachetul „Spor pentru Moldova”, care prevede:

- majorarea cu 15% a salariilor angajaților din domeniul sănătății (48.000 de lucrători);
- majorarea cu 25% a salariilor personalului artistic din instituțiile teatral-concertistice al căror fondator este Ministerul Culturii (1.700 de lucrători);
- acordarea unui spor unic de 5.000 de lei cadrelor didactice (66.000 de lucrători);
- acordarea unui spor unic de 3.000 de lei pentru cadrele nondidactice (35.000 de lucrători);
- acordarea unui spor unic de 5.000 de lei pentru polițiști și carabinieri (peste 10.000 de lucrători);
- alocarea a 100 de milioane de lei pentru repararea drumurilor;
- alocarea a 300 de milioane de lei pentru proiectele de dezvoltare a satelor și orașelor și pentru Programul „Satul european”;
- alocarea a 100 de milioane de lei drept spor pentru agricultură, care va sprijini fermierii în dezvoltarea afacerilor și deschiderea a noi locuri de muncă.

Din aceeași zi – 25 septembrie 2023, PAS a început a promova sponsorizat informația despre pachetul „Spor pentru Moldova” prin intermediul rețelelor sociale⁶³.

Proiectele actelor legislative care vor asigura realizarea pachetului „Spor pentru Moldova” au fost elaborate și incluse în agenda ședinței Guvernului din 4 octombrie 2023⁶⁴.

Primarul s. Condrîța, mun. Chișinău. La 2 octombrie 2023, Andrei Donica, primarul s. Condrîța, mun. Chișinău, a adoptat o dispoziție⁶⁵ prin care a dispus compensarea cu 9,06 lei a fiecărui metru cub de gaze naturale – ceea ce face ca prețul plătit de consumatorul final să fie de 9 lei per metru cub. Mai mult, dispoziția are un caracter retroactiv, prevederile acesteia urmând a fi aplicate din 7 iunie 2023. La 3 octombrie 2023, acesta a depus și actele pentru înregistrarea în calitate de candidat la funcția de primar al mun. Chișinău, desemnat de MPSN.

- *atribuirea de către candidații electorali a meritelor pentru lucrările/serviciile de uz public efectuate din bani publici – 13 cazuri (1 caz – PS, 5 – PSRM, 7 – PȘ).*

PSRM. A fost observată distribuția ziarelor de partid în conținutul cărora PSRM și-a asumat meritele pentru numeroase activități implementate la nivelul consiliilor locale pe bani publici (reparația drumurilor, parcurilor/scuarurilor, grădinițelor și a școlilor, programe de asistență medicală etc.). Ziarele respective au fost tipărite separat pentru fiecare din cel puțin cinci UAT: Rezina, Căușeni, Criuleni, Anenii Noi și Fălești.

PS. Într-o postare plasată pe rețelele de socializare la 26.09.2023, Nicolai Grigorișin, candidat la funcția de primar al mun. Bălți, desemnat de PS, a punctat că datorită PS din consiliul municipal, s-a reușit micșorarea prețului la transportul public electric din mun. Bălți la 4 lei, din 1 octombrie 2023.

PȘ. Au fost observate cel puțin 7 cazuri în care PȘ și liderul acestuia, Alexei Lungu, împreună cu echipa lui Ilan Șor, și-au atribuit meritele pentru lucrări de infrastructură realizate pe bani publici (renovarea a două drumuri din or. Orhei⁶⁶, construcția drumului din satul Gaidar, UTAG⁶⁷, asfaltarea unei curți din or.

⁶² [Briefing](#) de presă susținut de prim-ministrul Republicii Moldova, Dorin Recean.

⁶³ [Biblioteca](#) de publicitate META a Partidului Acțiune și Solidaritate.

⁶⁴ [Ședința](#) Guvernului din 4 octombrie 2023, ora 10.00: (L) – [Proiect](#) de hotărâre cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru modificarea Legii nr. 270/2018 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar și (L) – [Proiect](#) de hotărâre cu privire la aprobarea proiectului de lege privind modificarea Legii bugetului de stat pentru anul 2023 nr. 359/2022.

⁶⁵ [Dispoziția](#) nr. 63/b din 02.10.2023 cu privire la stabilirea plății compensatorii pentru gazele naturale.

⁶⁶ [Încă](#) două drumuri au fost date în exploatare la Orhei.

Orhei⁶⁸, iluminatul stradal în Cuhnești, Glodeni⁶⁹, renovarea drumului din Vatici, Orhei⁷⁰, modernizarea unei străzi în Chiriet-Lunga, UTAG⁷¹, renovarea drumului din Ivancea, Orhei⁷²).

6.4. Activități cu potențial de corupere a alegătorilor

La 18 august 2023, Ilan Șor, președinte al fostului partid „Șor”, a anunțat despre lansarea proiectului „Satul Moldovenesc”. Potrivit lui Ilan Șor, proiectul respectiv prevede un program de investiții de peste 17 miliarde de lei pentru satele Republicii Moldova în scopul reabilitării și îmbunătățirii infrastructurii comunitare, renovării și construcției infrastructurii sociale, precum și cofinanțării proiectelor locale. Resursele financiare ar proveni de la partenerii internaționali ai fostului lider de partid. Proiectul anunțat presupune alocarea a 20 de milioane de lei pe parcursul a trei ani fiecărei APL I care va completa un formular de solicitare a investițiilor respective. Tranzacțiile financiare ar urma să fie efectuate sub paravanul Fondului deschis de Ilan Șor – „Visul Meu” (nu a fost identificat în Registrul de stat al unităților de drept privind organizațiile necomerciale). În condițiile în care Ilan Șor se află pe lista de sancțiuni, iar proprietățile sale sunt sechestrate, nu este clar care ar fi sursa legală a acestor donații pe care le promite populației.

La 21.09.2023, în cadrul unui eveniment oficial⁷³, PȘ și-a anunțat susținerea proiectelor „Satul Moldovenesc” și „Orașul Moldovenesc” (ce presupune alocarea a 50 de milioane de lei, pe parcursul a trei ani, în același scop ca și în cazul proiectului „Satul Moldovenesc”). În perioada monitorizată, au fost observate cel puțin 4 cazuri (în Taraclia, Cahul, Andrușul de Jos și Baurci-Moldoveni, r. Cahul) unde persoane care se declarau din „echipa lui Ilan Șor” colectau semnături pentru proiectele „Satul Moldovenesc” și „Orașul Moldovenesc”.

⁶⁷ [Partidul „Șansă”](#) împreună cu echipa lui Ilan Șor a finalizat lucrările de construcție a drumului din satul Gaidar din Găgăuzia.

⁶⁸ [Inaugurarea](#) unei curți asfaltate din or. Orhei.

⁶⁹ [Inaugurare](#) iluminare stradală Cuhnești, Glodeni.

⁷⁰ [Prima](#) reparație în ultimii 40 de ani: Un drum important din Vatici a fost renovat datorită partidului „ȘANSĂ” și echipei lui Ilan Șor.

⁷¹ [Partidul „Șansă”](#), cu sprijinul echipei lui Ilan Șor, a finalizat un proiect în Chiriet-Lunga.

⁷² A fost reparat un drum important pentru locuitorii din [Ivancea](#).

⁷³ [Partidul „ȘANSĂ”](#) anunță susținerea proiectelor grandioase republicane: „Satul Moldovenesc” și „Orașul Moldovenesc”.

VII. FINANȚAREA CAMPANIEI ELECTORALE

7.1. Acțiunile CEC în domeniul finanțării grupurilor de inițiativă/campaniei electorale

În perioada monitorizată, CEC a adoptat un șir de hotărâri în scop de reglementare a condițiilor finanțării activității grupurilor de inițiativă și a campaniilor electorale, după cum urmează:

- *stabilirea cuantumului creditului fără dobândă acordat concurenților electorali la alegerile locale generale din 5 noiembrie 2023*⁷⁴;

Pentru fiecare partid politic/bloc electoral CEC a stabilit suma de 50.000 de lei, iar pentru fiecare candidat independent – de 10.000 de lei. Constatăm că în pofida evoluției situației economice din Republica Moldova, precum și a creșterii semnificative a inflației, limitele creditului aprobat pentru concurenții electorali au rămas nemodificate, creditul fiind constant din 2019. În opinia Promo-LEX, valoarea mică a creditului fără dobândă ar putea explica nepopularitatea acestui instrument de finanțare a campaniei electorale.

- *stabilirea plafonului mijloacelor financiare ce pot fi transferate în contul „Destinat grupului de inițiativă” pentru susținerea candidatului independent în cadrul alegerilor locale generale din data de 5 noiembrie 2023*⁷⁵;

Potrivit art. 53, alin. (5) Cod electoral, CEC a stabilit plafonul mijloacelor financiare ce pot fi transferate pe contul „Destinat grupului de inițiativă” pe fiecare circumscripție pentru funcția de consilier și pentru funcția de primar (a se vedea tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3. Plafonul mijloacelor financiare ce pot fi transferate pe contul „Destinat grupului de inițiativă” pe fiecare circumscripție pentru funcția de consilier/primar

CECE	Plafonul pe circumscripție pentru consilier (lei)	CECE	Plafonul pe circumscripție pentru primar (lei)
896 CECE I	1.199.82	867 CECE I	2.399.64
27 CECE II	1.199.82	29 CECE I	până la 5.000
6 CECE II	până la 1.404	CECE II Chișinău	155.720.97
CECE II Chișinău	6.106.70	CECE II Bălți	24.055.70

Astfel, în cazul grupurilor de inițiativă constituite pentru colectarea semnăturilor în susținerea candidaților independenți la funcția de consilieri, în cazul tuturor celor 896 CECE I, precum și în cazul a 27 CECE II, plafonul-limită stabilit a fost de 1.199.82 lei. Doar în cazul a 6 CECE II suma a fost puțin mai mare, iar în cazul CECE II Chișinău plafonul stabilit a fost cel mai mare (6.106.70 lei).

În cazul grupurilor de inițiativă constituite pentru colectarea semnăturilor în susținerea candidaților independenți la funcția de primari, plafonul stabilit este mai mare comparativ cu cel stabilit pentru consilier – datorită numărului mai mare de semnături ce urmează a fi colectate. Astfel, cele mai mari plafoane au fost stabilite pentru CECE II Bălți (24.055.70 lei) și CECE II Chișinău (155.720.97 lei).

- *stabilirea plafonului general al mijloacelor financiare ce pot fi transferate în contul „Fond electoral” la alegerile locale generale din data de 5 noiembrie 2023*⁷⁶.

⁷⁴ [Hotărârea](#) CEC nr. 1217 din 8 septembrie 2023 cu privire la stabilirea cuantumului creditului fără dobândă acordat concurenților electorali la alegerile locale generale din 5 noiembrie 2023.

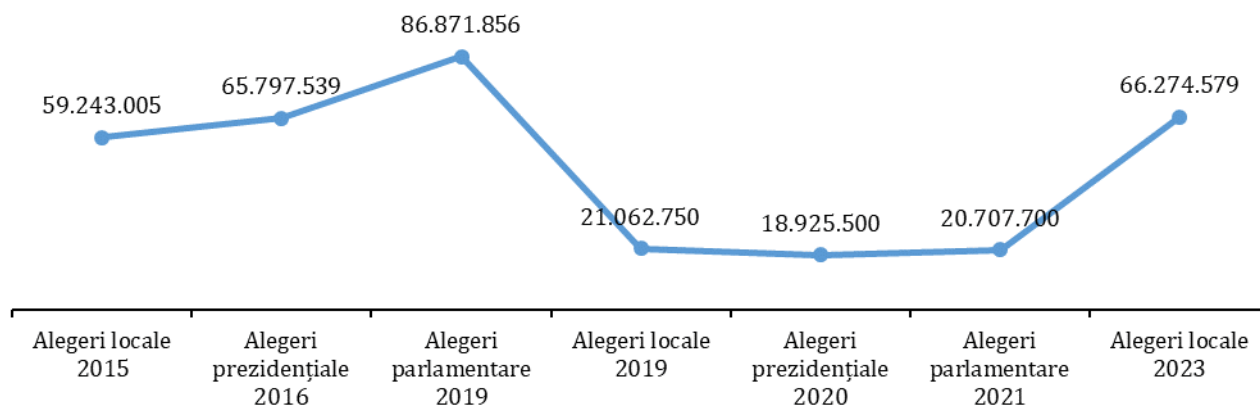
⁷⁵ [Hotărârea](#) CEC nr. 1218 din 8 septembrie 2023 cu privire la stabilirea plafonului mijloacelor financiare ce pot fi transferate în contul „Destinat grupului de inițiativă” pentru susținerea candidatului independent în cadrul alegerilor locale generale din data de 5 noiembrie 2023.

⁷⁶ [Hotărârea](#) CEC nr. 1219 din 8 septembrie 2023 cu privire la stabilirea plafonului general al mijloacelor financiare ce pot fi transferate în contul „Fond electoral” la alegerile locale generale din data de 5 noiembrie 2023.

Potrivit art. 53, alin. (5) Cod electoral, CEC a stabilit plafonul general al mijloacelor financiare ce pot fi transferate în contul „Fond electoral” la alegerile locale generale din data de 5 noiembrie 2023. Astfel, valoarea maximă a resurselor financiare ce poate fi transferată în contul „Fond electoral” și care nu poate depăși 0,1% din bugetul de stat a fost stabilită la 66.274.579 de lei (a se vedea graficul nr. 5).

Graficul nr. 5

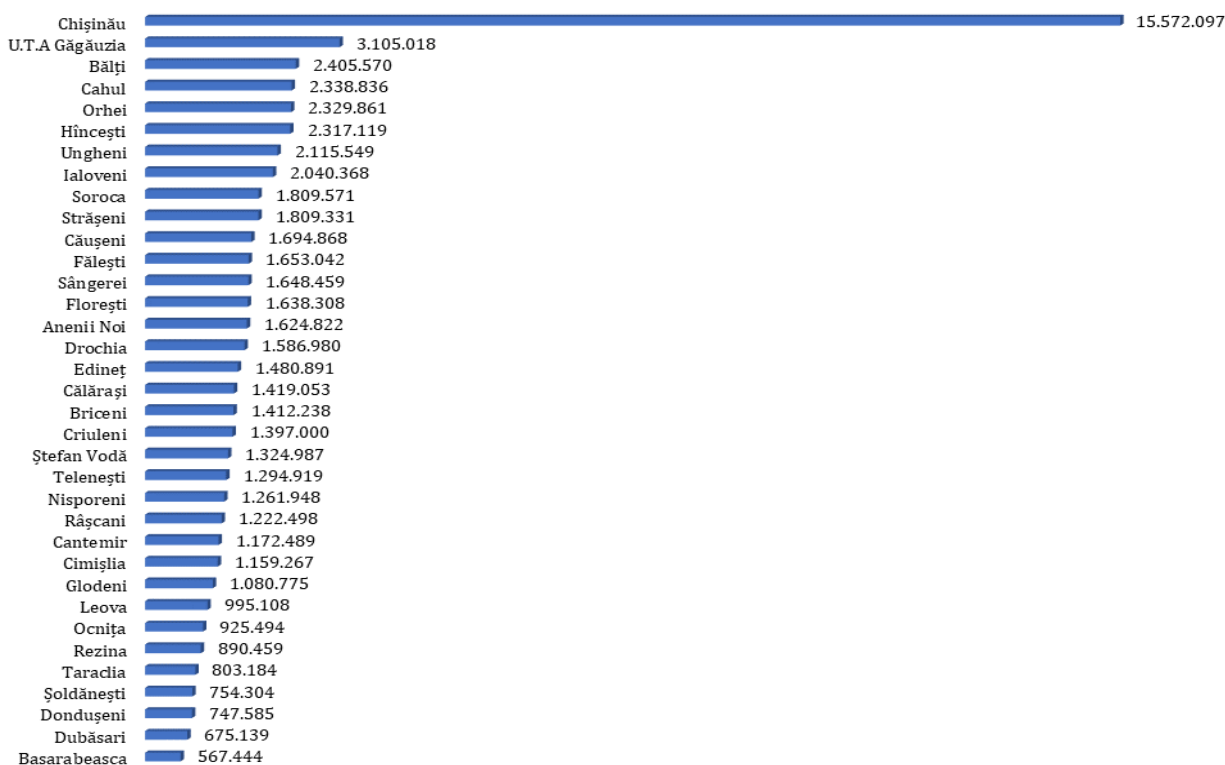
Evoluția plafoanelor mijloacelor financiare ce pot fi transferate în contul „Fond electoral” (lei)

Constatăm că după modificarea Codului electoral, comparativ cu ultimii patru ani, plafonul-limită a crescut semnificativ – datorită majorării valorii acestuia de la 0,05% la 0,1% din veniturile prevăzute în legea bugetului de stat pentru anul corespunzător. În opinia Promo-LEX, luând în calcul că din 2019 până în prezent, în cadrul scrutinelor naționale, plafonul de 0,05% nu a fost atins de niciun concurent, majorarea acestuia la 0,1% a fost excesivă.

Graficul nr. 6

Plafoanele contului "Fond electoral", cumulativ la nivel de CECE II

În funcție de numărul de alegători înregistrați în fiecare circumscripție electorală, CEC a aprobat și plafonul-limită pentru fiecare CECE II și CECE I (a se vedea graficul nr. 6). Astfel, constatăm că cel mai mare plafon – 15,5 mil. de lei – a fost stabilit pentru CECE II Chișinău, urmat de CECE II UTA Găgăuzia – 3,1 mil. de lei și, respectiv, CECE II Bălți – 2,4 mil. de lei.

7.2. Raportarea financiară de către concurenții electorali

Procesul de raportare financiară a concurenților electorali include câteva etape, după cum urmează:

- *desemnarea și prezentarea pentru confirmare a persoanei responsabile de finanțe (trezorier)*

Potrivit art. 55, alin. (1) Cod electoral, concurentul electoral sau grupul de inițiativă urmează să desemneze și să prezinte pentru confirmare o persoană responsabilă de finanțe (trezorier) fie la CEC (în cazul partidelor politice și al blocurilor electorale care desemnează candidați la alegerile locale), fie la CECE (în cazul grupurilor de inițiativă și al candidaților independenți).

În perioada de monitorizare, la nivel de CECE II, au înregistrat candidați în alegeri 22 de partide politice/bloc electoral⁷⁷ și 19 CI. Până la prezentarea raportului, doar șase formațiuni politice au confirmat la CEC persoana responsabilă de finanțe (trezorier) – PPPDA, MRM, PDCM, PLDM, PAS și BE Ruslan Codreanu.

- *deschiderea contului „Fond electoral”*

Potrivit art. 56, alin. (1) Cod electoral, în termen de 3 zile după înregistrare, concurentul electoral urmează să deschidă la bancă un cont cu mențiunea „Fond electoral”. Ulterior, în termen de 24 de ore, informația despre contul deschis urmează a fi prezentată la CEC/CECE. În cazul nedeschiderii contului bancar menționat, concurentul electoral urmează să informeze CEC/CECE despre acest fapt, cu desfășurarea activităților de campanie electorală ce nu implică cheltuieli financiare.

Cu toate că primii concurenți electorali la nivel de CECE II au fost înregistrați la 21.09.2023, până la prezentarea raportului, pe pagina CEC lipsesc informațiile privind raportarea financiară de către concurenții electorali. De asemenea, nici modulul electronic „Control financiar” – principalul instrument de raportare al concurenților electorali – nu este funcțional, din perspectiva observării.

În contextul celor expuse, solicităm autorității electorale să asigure în regim prioritar transparența informației privind raportarea financiară în contextul alegerilor locale, mai ales în situația începerii campaniei electorale.

⁷⁷ PAS (34), PSRM (29), PCRM (20), PDCM (20), PSDE (15), PPPDA (12), MRM (9), CUB (8), LOC (5), PLDM (5), PPDA (3), PR (3), CC (2), PACE (2), PNL (2), BE Ruslan Codreanu (1), PDMM (1), PONA (1), PPVP (1), PVE (1), ALDE (1), PN (1).

VIII. DISCURSUL DE URĂ ȘI INSTIGARE LA DISCRIMINARE

8.1. Discursul de ură împotriva competitorilor electorali și/sau a politicienilor

Pe data de 21 septembrie 2023, pe canalul de YouTube urmărit de peste 126 de mii de persoane (conținut distribuit și pe pagina personală de Facebook, cu peste 310 mii de urmăritori), Renato Usatîi, președintele Partidului Politic „Partidul Nostru”, ex-primar al mun. Bălți, a adresat amenințări îndreptate împotriva membrilor Partidului Politic „ȘOR” pe criteriul de apartenență politică, afirmând:

«Марин, это касается не тебя, а твоих начальников, и неважно они в стране или за границей. Значит, я не буду ходить, писать заявления, давать показания, так как делают некоторые и так как делают некоторые коллеги даже сегодня на вас или делали раньше, я просто начну вас ловить по Бельцам как бешеных собак, которые могут заразить детей спидом, понимаете? [...] Ещё раз говорю, шорики, я вас просто буду ловить и у меня с собой будет дихлофос. потому что я не собираюсь с вами цацкаться и церемониться...»⁷⁸.

Pe canalul său de Telegram, Bogdan Țirdea, deputat în Parlamentul Republicii Moldova din partea Blocului Comuniștilor și Socialiștilor, a distribuit înregistrarea video în care Arina Spătaru, președinta Partidului Politic Alianța Liberalilor și Democraților din Europa, ex-deputată în Parlamentul Republicii Moldova în legislatura 2019–2021, făcea alături de colegii săi clătite. Acesta a făcut trimitere, într-un text scris, la o altă înregistrare video din campania pentru alegerile prezidențiale din 2020, în care Maia Sandu, la acel moment candidată pentru funcția de președinte, pregătea scrob. Aluzia precum că femeile politiciene ajung să fie președinte de țară doar pentru că știu să gătească este o formă a limbajului sexist, prin care abilitățile unei femei sunt reduse la cele de gen (a fi bune bucătărese).

«Будущий президент? Лидер ALDE Арина Спэтару приготовила блины на фоне партийного баннера. Ранее Майя Санду жарила яйца. Стала президентом.»⁷⁹

8.2. Discursul de ură îndreptat împotriva persoanelor LGBT

Cazurile de instigare la discriminare și discurs de ură îndreptate împotriva persoanelor LGBT au fost generate de către candidatul Partidului Politic Partidul Socialiștilor din Republica Moldova, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, Adrian Albu, și Renato Usatîi, președintele Partidului Politic „Partidul Nostru”, ex-primar al mun. Bălți.

Adrian Albu a făcut mai multe afirmații în spațiul public și a publicat mai multe mesaje în rețelele de socializare, precum și în aplicațiile mobile cu privire la interzicerea dreptului la libertatea de întrunire persoanelor LGBT, care reprezintă instigare la discriminare pe criteriul de orientare sexuală. Toate acestea au fost făcute publice pentru a susține unul dintre obiectivele programului electoral prezentat în cadrul evenimentului de lansare oficială a Partidului Socialiștilor din Republica Moldova în alegerile locale generale din 19 septembrie 2023: cel de „a proteja valorile tradiționale”⁸⁰

Ulterior, pe data de 20 septembrie 2023, pe canalele sale de Telegram, în limba rusă și în limba română, Adrian Albu a scris:

«Кишинёв – свободная от пропаганды гомосексуализма зона! Наши социальные, моральные и христианские ценности, семью, сформированную из мужчины и женщины, мамы и папы, а не родителя 1 и родителя 2, нужно защищать и сохранять. Я запрещаю любую форму пропаганды ЛГБТ в школах столицы. Под запретом будут и парады гомосексуалистов – как форма агрессивной пропаганды отношений, чуждых нашему обществу с традиционными устоями. Демократия предполагает, что

⁷⁸ Renato Usatîi, Online! Despre Pas-Șor-Marina. Avorturi locale 2023! <https://www.youtube.com/watch?v=QxaIPfqqiNs>

⁷⁹ Bogdan Țirdea, <https://t.me/tirdea/64586>

⁸⁰ Adrian Albu, Eveniment public de lansare a Partidului Socialiștilor din Republica Moldova în alegerile locale generale, <https://www.privesc.eu/Arhiva/103750/Lansarea-oficiala-a-Partidului-Socialistilor-din-Republica-Moldova-in-alegerile-locale-generale>.

нужно учитывать мнение большинства, а в случае с ЛГБТ меньшинство навязывает свою позицию большинству. Я буду защищать интересы большинства населения, родителей, выступающих против пропаганды гомосексуализма в школах, и всех граждан, выступающих против пропаганды ЛГБТ на улицах Кишинёва.»⁸¹

În contextul alegerilor locale generale, în care toată atenția publică este concentrată asupra informațiilor publice și a mesajelor concurenților electorali, Adrian Albu a utilizat diverse canale de comunicare (rețele de socializare, aplicații mobile, ziare electorale etc.) pentru a promova stereotipuri legate de identitatea de gen și pentru a răspândi un discurs care incită la discriminare. Acesta a solicitat susținerea electorală pentru a deveni primar, iar, în consecință, pentru a utiliza funcția electivă ca să limiteze drepturile unui grup de persoane (persoanele LGBT). Din poziția sa de candidat la funcția de primar al mun. Chișinău, Adrian Albu justifică instigarea la discriminare făcând apel la „valorile tradiționale”, religie și convingeri religioase, dar și la faptul că persoanele LGBT sunt o minoritate, iar interesele și convingerile unui grup majoritar prevalează față de cele ale unui grup minoritar. Astfel, Adrian Albu creează un mediu ostil față de grupul reprezentat de către persoanele LGBT.

De altfel, PSRM a promovat mesaje de ură și de intoleranță împotriva persoanelor LGBT inclusiv prin intermediul materialelor electorale (afișe electorale). Cele două materiale electorale au fost tipărite în 120.000 de exemplare. Prin intermediul acestor materiale, PSRM a asociat acțiunile de promovare a drepturilor persoanelor LGBT cu „perversiunea” și „profanarea străzilor” și a justificat interzicerea dreptului la libertatea de întrunire a acestora în materialele sale electorale⁸² distribuite în spațiul public.

Persoanele LGBT au fost ținta discursului intolerant și a instigării la discriminare și din partea președintelui Partidului Politic „Partidul Nostru”, Renato Usatîi, care, pe data de 10 septembrie 2023 și, respectiv, pe data de 24 septembrie 2023, pe canalul său de YouTube (urmărit de peste 126 de mii de persoane) și redistribuit pe pagina personală de Facebook (urmărită de peste 310 mii de persoane), de asemenea, a justificat interzicerea dreptului la libertatea întrunirilor acestora:

„Noi vorbim pentru oameni buni, pentru parteneri de dezvoltare, pentru ONG-uri care, să țineți minte, că cum ajung la putere, domnule Gonța, vor sau nu vor, dar 80% din ONG-uri o să fie interzise împreună cu gay parade-urile.”⁸³

«Я, с 2014 года, в отличие, опять, от некоторых политиков, на эту тему не менял свою позицию. Я понимаю, что эти люди есть, я имею в виду сексуальные меньшинства. Я понимаю, что эти люди должны иметь право жить как любой человек. Я не против их права жить, работать, учиться и так далее. Но любой вид пропаганды, парадов, шествий и так далее, я был, есть и буду против всю свою жизнь. Я предложил, если они так сильно хотят парад, они его могут провести на взлетной полосе аэропорта Маркулешты с 4-х до 6 утра, когда люди в 6 утра идут прашевать, чтоб у них уже закончилось, чтоб не получили сапой по голове.»⁸⁴

Mesajele de ură și instigare la discriminare împotriva grupului reprezentat de către persoanele LGBT, generate și promovate, în perioada electorală, de Partidul Politic Partidul Socialiștilor din Republica Moldova și de Renato Usatîi reprezintă o continuitate a mesajelor promovate constant de către aceștia în spațiul public și în mediul online, care nu doar creează un mediu ostil față de acest grup, dar și pot determina creșterea numărului de cazuri de infracțiuni motivate de prejudecată pe criteriul de orientare sexuală⁸⁵.

⁸¹ Adrian Albu, mesaj publicat pe canalul de Telegram, <https://t.me/albuadrian/191>.

⁸² Partidul Politic Partidul Socialiștilor din Republica Moldova, comanda nr. 669 conform facturii de plată nr. 85 din 16.08.2023, tiraj total – 50.000 de exemplare și comanda nr. 772 conform facturii nr. 771 din 21.09.2023, tiraj total – 70.000 de exemplare.

⁸³ Renato Usatîi, Online! Puterea e în Adevăr! 1 Сила в Правде! 1, <https://www.youtube.com/watch?v=WURFGOLSAKA>.

⁸⁴ Renato Usatîi, Puterea e în adevăr! Сила в Правде! <https://www.youtube.com/watch?v=w96a43iKNA>.

⁸⁵ Conform datelor Centrului de Informații GENDERDOC-M, în perioada 3 iulie 2022 – 3 iulie 2023, au fost documentate 15 cazuri de infracțiuni motivate de prejudecată îndreptate împotriva persoanelor LGBT. Asociația Promo-LEX, Studiu analitic cu privire la documentarea și tragerea la răspundere contravențională și penală conform prevederilor noi cu privire la discursul de ură, <https://promolex.md/24205-studiu-analitic-privind-documentarea-si-tragerea-la-raspundere-contraventionala-si-penala-conform-prevederilor-noi-cu-privire-la-discursul-de-ura/?lang=ro>

RECOMANDĂRI

Parlamentului Republicii Moldova:

1. Abținerea de la aprobarea modificărilor legislației electorale în perioada electorală sau dacă există circumstanțe obiective ce determină amendarea, aplicarea legii să fie stabilită pentru scrutinele ulterioare.

Comisiei Electorale Centrale:

2. Asigurarea transparenței informației privind raportarea financiară în contextul alegerilor locale, îndeosebi în situația începerii campaniei electorale.
3. Aprobarea *Regulamentului privind particularitățile votării pe parcursul a două zile* până la expirarea termenului de cel puțin 25 de zile înainte de ziua alegerilor, prevăzut de art. 8, alin. (2) din Codul electoral pentru stabilirea de către CEC a oportunității desfășurării alegerilor pe parcursul a două zile în anumite secții/circumscripții.
4. Completarea *Regulamentului cu privire la procedura de confirmare a legalității alegerilor, validarea și atribuirea mandatelor de primar și consilier* cu prevederi care ar stabili clar categoriile de cetățeni din Registrul de stat al populației care urmează a fi luați în calcul de către Agenția Servicii Publice la calcularea numărului de locuitori ai unității administrativ-teritoriale pentru stabilirea numărului mandatelor de consilier local.
5. Completarea secțiunii „*Alegeri locale generale 2023*” de pe pagina web a CEC cu o subrubrică: „Certificarea funcționarilor electorali”. Chiar dacă această informație, parțial, se regăsește și pe pagina web a CICDE, respectiv există riscul dublării, considerăm că pentru informarea deplină și comodă a părților interesate, ea trebuie grupată într-o singură locație.
6. În contextul examinării sesizărilor/contestațiilor, recomandăm uniformizarea practicii CEC de calificare a acțiunilor potențialilor candidați, dar și a responsabilității partidului politic pentru acțiunile acestora.
7. Reiterăm recomandarea privind necesitatea publicării în termen restrâns a tuturor sesizărilor, cererilor și soluțiilor asupra acestora.

ABREVIERI

ALDE – Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa
alin. – alineatul
APL – administrația publică locală
art. – articolul
BESV – birou electoral al secției de votare
CC – Partidul Politic Partidul Acțiunii Comune – Congresul Civic
CEC – Comisia Electorală Centrală
CECE – Consiliul electoral al circumscripției electorale de nivelul al II-lea
CI – candidat independent
CICDE – Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral
CNESP – Comisia Națională Extraordinară de Sănătate Publică
CUB – Partidul Politic Coaliția pentru Unitate și Bunăstare
lit. – litera
LOC – Partidul Politic Liga Orașelor și Comunelor
MAN – Partidul Politic Mișcarea Alternativa Națională
MO – Misiune de observare
MPSN – Mișcarea Profesioniștilor Speranța – Надежда
MRM – Partidul Politic Mișcarea Respect Moldova
mun. – municipiu
nr. – număr
OSCE/ODIHR – Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului
OTL – observator pe termen lung
OTS – observator pe termen scurt
PACE – Partidul Politic Partidul Acasă Construim Europa
PAS – Partidul Politic Partidul Acțiune și Solidaritate
PC – Partidul Conservator
PCRM – Partidul Comuniștilor din Republica Moldova
pct. – punctul
PDCM – Partidul Politic Partidul Dezvoltării și Consolidării Moldovei
PL – Partidul Liberal
PLDM – Partidul Liberal Democrat din Moldova
PN – Partidul Politic „Partidul Nostru”
PNL – Partidul Național Liberal
PNM – Partidul Politic Partidul Național Moldovenesc
PPDA – Partidul Politic „Democrația Acasă”
PPFD – Partidul Politic „Forța Diasporei”
PPPDA – Partidul Politic Platforma Demnitate și Adevăr
PPPO – Partidul Politic „Puterea Oamenilor”
PPVP – Partidul Politic „Voința Poporului”
PR – Partid Politic Partidul „Renaștere”
PS – Partidul Politic Partidul Schimbării
PSDE – Partidul Social Democrat European
PSRM – Partidul Politic Partidul Socialiștilor din Republica Moldova
PȘ – Partidul Politic „Șansă”
PVE – Partidul Politic Partidul Verde Ecologist
RFE – Registrul funcționarilor electorali
SV – secție de votare
UAT – unitate administrativ-teritorială
UCSM – Partidul Politic Uniunea Creștin-Socială din Moldova
UE – Uniunea Europeană
USAID – Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională

ANEXE

Anexa nr. 1. Înregistrarea/acreditarea persoanelor autorizate să participe la procedurile electorale

Tabelul nr. 1.1. Observatorii acreditați de CEC⁸⁶

Observatori naționali				Total
Asociația Promo-LEX	414	Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova	30	444
Observatori și experți internaționali				
Ambasada Republicii Cehe	2	Ambasada Republicii Lituania	4	
Ambasada Regatului Țărilor de Jos	5	Ambasada Republicii Slovenia	1	
Comisia Electorală Centrală a Georgiei	3	Comisia Electorală Centrală a Republicii Lituania	2	
Autoritatea Electorală Permanentă din România	1	Consiliul Electoral Suprem al Republicii Turcia	2	
Comisia Electorală de Stat a Republicii Croația	2	Comisia Electorală Centrală a Republicii Albania	2	
Comisia Electorală Centrală a Republicii Azerbaidjan	2	Biroul de Cooperare al Elveției/Reprezentanța Ambasadei Confederației Elvețiene	1	
Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/BIDDO)	41	Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor (ENEMO)	5	73

Tabelul nr. 1.2. Jurnaliștii confirmați de CEC⁸⁷

Instituția Privată „Radio Orhei”	1	Grupul de presă REALITATEA	9
Publicația Periodică Independentă „Observatorul de Nord”	7	Societatea cu Răspundere Limitată „NEWS MAKER”	7
Postul regional de televiziune „ELITA TV”	2	Total	26

Tabelul nr. 1.3. Autorizarea sondajelor de opinie și a exit-pollurilor⁸⁸

Autorizarea efectuării sondajelor de opinie	7
„IMAS-CERCETARE ȘI STRATEGII” SRL	1
„INTELLECT GROUP” SRL	1
„DATE INTELIGENTE” SRL	3
SC „MAGENTA CONSULTING” SRL	1
„MLD MEDIA” SRL	1
Autorizarea publicării sondajelor de opinie	4
Asociația Obștească Institutul de Politici Publice	1
„DATE INTELIGENTE” SRL	1
National Democratic Institute for International Affairs, Washington, sucursala Chișinău	3
Refuzarea efectuării sondajelor de opinie	1
„INTELLECT GROUP” SRL	1

Tabelul nr. 1.4. Aprobarea mesajelor de interes public⁸⁹

UN Women	1 spot video
Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii	1 spot video
Asociația Obștească Centrul CONTACT	1 spot video informativ-educativ
Comisia Electorală Centrală	3 spoturi video 1 broșură informativă 1 pliant informativ
Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral	2 spoturi video informative
Oficiul Consiliului Europei la Chișinău	1 spot video informativ
Total	11

⁸⁶ [Acreditarea](#) observatorilor.

⁸⁷ [Confirmarea](#) jurnaliștilor.

⁸⁸ [Autorizarea](#) sondajelor de opinie și a exit-pollurilor.

⁸⁹ [Aprobarea](#) mesajelor de interes public.